

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

VATANDAŞLIK= VERİ VE VERGİ (BİREY= PİYASA VE DEVLET)*

Orhan ÇAKMAK¹

Dr.

ORh+ Investment

E-mail: orhan.cakmak@orhinvest.com

ORCID ID: 0000 0002 3759 4186

Öz

Birey, piyasa ve devlet arasındaki teknolojik gelişmeler kaynaklı etkileşimin sosyo-ekonomik boyutunun yasal temelleri bakımından tartışmaya konu edilmesi interdisipliner bir analizi zorunlu kılmaktadır. Çalışma teknolojik gelişmelerin; sosyo-politik, mali ve iktisadi açıdan analizini sunmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızın kapsamı; birey-piyasa-devlet üçlüsünün etkileşim ve kesişme alanlarının etkililiği ile çatışma/uyuşmazlık gibi hususlarının nedenlerini deterministlik ve stokastik açıdan tartışmaya tabi tutmaktır. Çalışmanın amacı ise devletin iktisadi alanda üretim hacminin daralmasına yönelik tartışmaların berraklaştığı günümüzde, teknolojik gelişmeler ile devletin sosyo-ekonomik alan üzerindeki yeni ve birazda belirsizlik (stokastik) üzerine kurulu siyasi manevra alanını tanımlamaktır. Bu tartışmanın teorik kısmının temelini deterministlik (belirli bir veri setine bağlılık/yasal kapsam) ve stokastik (öngörülemezlik, belirsizlik, zihniyet/kültür) tanımlamalar oluşturmaktadır. Bununla birlikte teorik tanımlamanın gerekçesini ise “bilgi, bilginin oluşumu ve bilginin sosyo-politik işlevi” bakımından değerlendirmeye tabi tutacağız. Çalışmanın çıktısı ise bireyin davranışlarının ve tercihlerinin hem kamusal hem de piyasa alanındaki temel belirleyici olmasına yönelik tespitlerdir.

---

*Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** orhan.cakmak@orhinvest.com

Atf (APA): Çakmak, O., (2025), Vatandaşlık=Veri ve Vergi (Birey=Piyasa ve Devlet), Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 17 (2): 194-232.

Anahtar Kelimeler: *Weber’e Göre Otorite ve Meşruiyet, Veri Vatandaşı, Dijital Refah Devleti, Algoritmik Devlet Yapısı, Vergi İskeleti ve Verginin Fiyatlaşması*

Alan Tanımı: *Kamu Ekonomisi ve Yönetimi, Kamusal Karar Alma Mekanizması*

CITIZENSHIP = DATA AND TAX (INDIVIDUAL = MARKET AND STATE)

Abstract

The fact that the socio-economic dimension of the interaction between the state, the market and the individual due to technological developments is under discussion in terms of its legal foundations requires an interdisciplinary analysis. This study presents a socio-political, public and economic analysis of technological developments and a proposed model. In this context, the scope of our study is to discuss the effectiveness of state-individual-market interactions and intersections and the causes of conflict in deterministic and stochastic terms. The aim of this study is to define the new and somewhat uncertain (stochastic) political maneuvering space of the state apparatus in the socio-economic sphere (determinism) in today’s world, where the debates on the shrinking of the actual/productive volume of the state in the economic sphere have become clearer. The theoretical part of this discussion is based on the definitions of determinism (adherence to a specific data set/legal scope) and stochasticism (unpredictability, uncertainty, and mentality/culture). However, the rationale for this theoretical definition will be evaluated in terms of “knowledge, knowledge formation and the socio-political function of knowledge”.

Key Words: *Weberian Authority and Legitimacy, Data Citizen, Digital Welfare State, Algorithmic Structure of the State, Tax Scaffolding and the Pricing of Tax.*

JEL Codes: *H1, H2, H8*

1. GİRİŞ: METODOLOJİK KAPSAM VE YÖNTEM

İnsan davranışı, sosyal bilimler alanının ortak konusudur. İnsan davranışının kişisel ve toplumsal boyutunu yansıtan merhamet, sempati, öfke, mihnet ve kişisel çıkar gibi kavramlar üzerine esaslı interdisipliner çalışmalar yüzyıllardır yapılmaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte “üretim ilişkilerinin” temelden değişmesi, “merhamet ve kişisel çıkar” kavramlarını daha önemli hale getirmiştir. Bu iki kavram A. Smith

(1723-1790) tarafından, merhamet kavramı temelli “Ahlâki Duygular Kuramı” ve kişisel çıkar temelli “Milletlerin Zenginliği” adlı çalışmalarında ana tema olarak detaylı incelenmiştir. Bu iki kavramın Smith tarafından detaylandırılması ile iktisadi analiz yönteminde “fayda” kavramı daha baskın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bk. Coase 1976).

Özellikle Birinci Küreselleşme Dönemi (1870-1914) olarak ifade edilen XX. yüzyılın son çeyreğinde, Smith’in “kişisel çıkar analizi” temelli olarak “fayda-fiyat” ilişkisi iktisat disiplinin geliştirdiği esaslı bir ana-akım olmuştur. Avusturya İktisat Okulu’nun ilk temsilcileri Carl Menger (1840-1921) ve Böhm Bawerk’in (1851-1914) fayda-fiyat anlayışını ifade eden tartışmaları Marjinalist Devrim adıyla literatürde yerini almıştır (Bk. Çakmak, 2025). Gelir kavramının bireysel alana indirgenmesi, her bireyin kendisi veya ailesi adına arz/talep sürecine intikal etmesi ile beraber “fiyat” alanı genişlemeye ve genel kabul görmeye başlamıştır. Fiyatlandırılmış alanın genişlemesi ise “fayda” kavramı temelli bir iktisadi örgütlenme tarzını ortaya çıkarırken esas değişmesi gerekenin “devlet” olduğu hususundaki tartışmaları meydana getirmiştir. Birinci Küreselleşme sürecinin sonucunda imparatorlukların milli devletlere dönüşmesi ile birlikte devlet kavramı daha fazla “hukuk ve iktisat” ağırlıklı bir alana evrilmiştir (Çakmak, 2024). Nitekim bu durum uluslararası kuruluşların (BM, NATO, IMF vs.) olduğu XX. yüzyıl ikinci yarısından itibaren devletin, “refah” kavramı ile daha fazla ilişkilendirildiği bir dönemin de başlangıcı olmuş ve “refah devleti” anlayışını geliştirmiştir.

Kişisel çıkar ve fayda anlayışı üzerine kurulu fiyat alanının yaygınlaşması, teknolojik imkânların artması ile beraber artık kamusal alanın en önemli unsuru olmaya başlamıştır. XX. yüzyılın sonu ve XXI. yüzyılın başında ise dijital alanın yaygınlaşması ile “dot.com” denilen şirketlerin beklenilmeyen ve öngörülme- yen bir hareketliliğe sahip olması ile birlikte teknolojik gelişmeler piyasa ve devlet aktörleri tarafından daha yakinen takip edilmeye başlanmıştır. Dünyanın ilk elektronik borsası olan NASDAQ (National Association of Securities Dealers Automated Quotations) 1971 yılında piyasa aktörleri tarafından kurulmuştur. Bu durum ise “dot.com” olarak adlandırılan teknoloji şirketlerine piyasa aktörlerinin daha fazla yatırım yapmasına neden olmuştur. Ancak “dot.com balonu” olarak ifade edilen süreç uzun soluklu olamamış ve NASDAQ üzerinden yapılan alım-satımlar ciddi değer kaybı ile sonuçlanmıştır. Bu değer kaybının nedeni ise NASDAQ’ın kamusal otorite tarafından yeterince denetlenmediği (bilginin güvenirliliği) tartışmalarını başlatmıştır (Bk. Delong, 2016).

Bireyin piyasadaki faaliyetleri ile kamusal alanın kesişmesi olarak nitelendirebileceğimiz bu süreç, birey-piyasa ve devlet üçlüsünün muhatapsal ilişkisini daha sıkı bir hale getirmiştir. Bu gelişmeler bireyin vatandaş kimliğini, piyasanın fayda/fiyat temelini ve devletin ise uyum kabiliyetini güçlendirmiş ve bu üçlünün “etkileşim” düzeyinin sürdürülebilmesi için ise hukuksal alanın daha etkin olması amaçlanmıştır. Birey; vatandaş, tüketici ve üretici kimlikleri ile hem piyasa hem de muhatapsal konumu itibarıyla devlet ile etkileşim içerisinde yer almaktadır. Devlet ise güvenlik ve hukuk bağlamında hem piyasa hem de bireyler arasında eşgüdümün bozulmaması ve ahenkli bir yasal süreçte yürütülmesini sağlamak ile mükelleftir. Piyasa kavramı olarak iktisadi bir platform niteliği olarak görülse de mahiyeti itibarıyla arz/talep taraflarının var olduğu her durum için (sadece iktisadi olması gerekmez) oluşturulması kolay bir platformdur. Bireyin; sosyal, kültürel, siyasi ve iktisadi davranışları önemli bir inceleme alanı oluştururken bireyin “veri”nin oluşumunun esas kaynağı olması ile beraber “teknoloji/sosyal medya” alanındaki etkileşimleri daha önemli hale gelmektedir. Teknolojik imkânların gelişimi, “veri” kavramının mahiyetini ve işlevselliğini daha esaslı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir.²

Bu bakış açısıyla literatürde “yönetim ve meşruiyet” konusundaki tartışmalar, genelde “bağımlılık” ve “postkolonyal” bakış açısı ile “web bilimi”nin³ sorgulanmasına ve ortaya çıkardığı etkileşimin ise “edilgen birey” tipolojisini oluşturduğu kabulüyle incelenmiştir. Hatta mesele klasik bir bakış açısı ile “zalim-mazlum” tanımlaması çerçevesinde ele alınmış, zalim olan taraf eleştirilirken mazlum olan taraf ise mazlumlğunun hali ile “gelişmeye/değişmeye” direnmesi gereken bir yapının mümessili olarak görülmüştür. Bu tanımlama devletin dominant karakterini hükümlanlık gücüne dayanarak artırdığını ve bireyin demokratik yollarla daha bağımlı bir konuma geldiği şeklindedir. Hatta bu durum “sarkaç” olarak ifade edilmekte ve bir tarafta teknolojik alandaki faaliyetlerin cazibesinden vazgeçemeyen diğer tarafta ise otoritenin baskısı arasında kalmış birey olarak tanımlanmaktadır (Day ve Skulsuthavong, 2021). Tartışmaların ana

² Bu durumun özel sektör açısından yaygınlaşması ile ilgili güzel bir örnek olan Goldman Sachs’ın “2020 İnsan Kaynağı Strateji Raporu”na bakılabilir (2020, s.91-95). Rapor, insan kaynağı stratejisinin geliştirilmesi için “UPenn Wharton People Analytic” ile yaptıkları çalışmanın “yenilikçi tip insan” modeli için ne kadar yararlı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle teknolojik gelişmelerin insan kaynağı üzerindeki etkisinin geliştirilmesi için “beceri seti” uygulamasının sonuçlarının çok pozitif olduğu belirtilmektedir. Çalışanlarının dörtte birinin mühendis olmasına rağmen problem çözme, analitik düşünce ve yenilikçilik gibi teknolojiye bitişik becerilerin tüm çalışanlar için zorunlu olduğunu ve bunu başardıklarına dikkat çekmektedir.

³ “Web bilimi” literatürde “veri okuryazarlığı” olarak ifade edilmektedir. Diğer bir anlam olarak ise bireylerin “dijital alandaki bilgi kapasitesinin artırılması” şeklinde de tanımlanmaktadır. Bk. Carmi vd. (2020). Ayrıca Web biliminin bağımlılık ve postkolonyal bakışı hususunda bk. dipnot 5.

tezi ise bireylerin yalnızca fiziksel olarak değil, ortaya çıkan teknolojik imkânlar ile fiziksel ve düşünsel eylemleri kapsamında toplanan verilerle otoriteye nasıl bağımlı hale geldiğine dair izahatlar içermektedir. Kamusal alan ile istatistik, olasılık ve veri rejimleri arasındaki ilişkilerin daha detaylı analize tabi tutulması ve bireyin otoriteye karşı mevzilenmesi savunulmaktadır.

Aslında bireyin otoriteye karşı mevzilenmesi önerisi, “kamusal alan”a ilişkin bakış açısının sorunlu olmasına yol açmaktadır. Literatürde bu türden bakış açısının temel kaynağı ise J. Habermas ile M. Foucault’tur (1926-1984). Habermas, kamusal alanın “zorlama”dan uzak olması gerektiği idealini savunurken Foucault ise hiçbir alanın güçten uzak olmadığı fikrine dayanarak kamusal alanın herhangi bir zorlama biçiminden uzak olmasının imkânsız olduğunu savunmaktadır (Bigo, 2011; Tüfekçi, 2014; Cobbe, 2018). Aslında iki farklı bakış açısının birleştiği nokta ise vatandaşın, kamusal alanda edilgen bir “birey” olarak tanımlanması ve hep etkilenen olarak kabul edilmesinde yatmaktadır.

Bu bakış açısından farklı olarak değişen ve gelişen bir dönemin yönetim anlayışının, diğer bir ifadeyle XXI. yüzyılın ilk çeyreğinin tamamlandığı bu dönemde; birey, piyasa ve devlet kavramının yeni anlamlarının neler olduğu üzerinde durulması çalışmanın cevap aradığı sorulardır. Bununla birlikte bu yeni anlamlara göre kamusal alan ve kamusal alanın piyasa üzerindeki etkisinin oluşumunun birey temelli organik ve inorganik etkileşiminin analizi ise önemli bir bakış açısı sağlayacaktır. Çalışmada “otorite ile birey” arasındaki ilişkinin bir “etkileşim” olduğu ve bu sürecin “vatandaş” kimliğinin dijital imkânlar ile daha “etkili” bir duruma taşındığı kapsamında konuya yaklaşılmaktadır. Yetkisini kullanan bir otoritenin, değişen/gelişen şartlara ve hele hele piyasanın dinamizmi kapsamında (fiyatlandırılmış alanın genişlemesi ile) ortaya çıkan piyasa aktörlerinin yönetim şeklini benimsemeye “itildiği” bir sürecin varlığına da dikkat çekilmektedir.

Bu nedenle çalışmada teorik olarak M. Weber’in (1864-1920) “Bir Meslek Olarak Siyaset” adlı çalışmasına yaslanarak “otorite ve birey” kavramını “hak ve yükümlülükler” bağlamında ele almayı daha uygun buluyoruz. Nedensellik bağlamında meseleye bakan Weber’in tarihsel gelişime dayanarak yaptığı analizi daha kapsayıcı ve edilgenlikten kurtulup etken bir duruma dönüşen birey kavramını, Smith’in kişisel çıkar/fayda anlayışı temelli olarak daha açıklayıcı özelliğe sahip olarak görüyoruz. Nitekim Weber çalışmalarında yukarıda ifade ettiğimiz Avusturya İktisat Okulu kurucuları Menger ve Bawerk’in “fayda-fiyat” ilişkisine dikkat çekmektedir.

Weber 1919 yılında “meslek olarak siyaset” konusundaki konuşmasında (2015) bir siyasi yapının meşruiyetini; *geleneksel otorite* (patrikler, patrimonyal prensler), *karizmatik otorite* (föhrer, hükümdar) ve *yasal yetki* (modern memurlar) gibi üç şekilde elde edilebileceğini belirtmektedir. Siyasetin profesyonel bir meslek olduğu için “memnuniyet verici işler” yaparak taraftarlarının desteğini kalıcı kılmak isteyeceğine dikkat çekmektedir. Bu durumun “inanmışlık” olarak kendini göstereceğini ve otoriteye inanan/güvenen bireylerin “itaat” sürecinin başlangıcı olduğunu da ifade etmektedir. İtaat, meşruiyetin temel basamağıdır. Siyasi alanda meşruiyet, piyasadaki “kârlı işler” gibi mal ve hizmetlere ihtiyaç duymaktadır. Bu durumu Weber, “ekonomide operasyon” olarak tanımlamaktadır. Ancak ticari işletmelerin örgütlenme tarzının, kamusal alanda olamayacağını da belirtmektedir. Otorite, bu sorunu çözmek için “kariyer politikacılarını [bürokratlar]” kullanmaktadır. Bunun yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Sadece tecrübi bilgi açısından “entelektüel” kapasiteyi artırmış olması ile birlikte, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma yetkinliğini kullanarak kamusal alanın temel belirleyicisi olma imtiyazını elinde bulundurmuşlardır. Bu yönetim anlayışı daha sonraları; “konsey, divan veya şura” olarak nitelendirilen bir yapı ile modern devlet geleneğinin “parlamentar” sistemini oluşturmuştur.

Weber parlamentar sistem haricinde, “şehir ve toplumsal” düzeyde “saygın topluluklar” oluşmasının kamusal yönetime çok büyük fayda sağlayacağı görüşünü de savunmaktadır. Aslında kamusal idarenin seçim ile oluşması kadar önemli olan diğer bir hususun ise toplumsal düzeyde “kanaat, öneri ve eleştiri” gibi hususların kamusal alana taşınması için “sivil toplum veya kanaat önderi/bilgelik” [Weber’in ifadesiyle “cetvel insan”] olarak tanımlanabilecek yapının modern devlet için ideal bir seçenek olduğu tespitini yapmıştır. Çünkü “bilgi”nin daha sağlıklı oluşabileceği ve bu durumun kamusal karar alma sürecini olumlu sonuçlara yönlendireceği kanaatindedir.⁴ Hatta kamusal kararların, bireylerin çıkarlarını/faydalarını doğrudan etkilemesi nedeniyle kamusal alana ilgilerinin daha fazla olacağını da belirtmiştir. Bu nedenle kamusal yöneticiler devlet aygıtını bir “girişimci” gibi veya “bütçeye sahip maaşlı” bir yönetim anlayışı [politik makine] ile yönetmek zorundadırlar.

---

⁴ Aslında bu tespit sadece Alman sosyolog Weber’e ait değil. Weber’in çağdaşı ve Türkiye’de sosyoloji biliminin kurucusu olan Ziya Gökalp’ta (1876-1924) aynı görüş ve önerileri paylaşmıştır. Gökalp’ın eserlerinde Weber’e ait herhangi bir atıf veya değerlendirme olmamasına rağmen dönemin özelliklerini iyi müşahade ettiğini ve ısrarla “yenilikçi tip insan” kavramı üzerinde durması çok önemlidir. Detay bilgi için bk. Çakmak (2024)

Weber, gerçek gücün “birey” olması nedeniyle bunun zorunlu ve kaçınılmaz olarak “demokratikleşme” süreci ile sonuçlanacağını ifade etmektedir. Bu süreçte en önemli sorunun ise “bürokratikleşme” olacağına dikkat çekmektedir. Çünkü gücün “az sayıda kişinin” elinde toplanması önemli bir sorundur. Dolayısıyla kamusal yönetim “tarihin dümenine” tekrar bırakılmayacak bir hal almak zorundadır. Tarihin tecrübesi ile daha sağlıklı bir kamusal idare için “bilgi” kavramını sağlayanların yönlendirdiği bir “dümen” daha etkin bir sonuç verecektir. Sonuçta “emeği”nin karşılığı “ücret” olan bürokratin “bilgi tekeli”nin devam etmesi önemli bir sorundur. Bu durum ise daha fazla gelir elde etmek isteyen “nitelikli emek” sahiplerinin “siyaset alanına yön vermeye yoğunlaşma”sına sebebiyet vermektedir ki aslında bu durumu aşağıda ifade edeceğimiz “web bilimi”nin tasviri olarak kabul etmekteyiz.

Nitekim Weber, “inançların etiği” ile “sorumluluk etiği” kavramlarını “otorite ve birey” açısından tartışmakta, bu iki kavramın birbirine zıt olmadığını ve hatta birbirlerini tamamladıklarını belirtmektedir. Bu iki kavramın birlikte gerçek bir birey olarak vatandaş oluşturduğunu tespit etmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için ise en önemli önerisi olan “meslek/beruf” kavramını kullanır, yani siyaseti bir meslek olarak sahiplenebilme idealinden [siyasetin bir piyasa olmasından dolayı muhatapların memnuniyetinin esas olduğundan] bahsetmektedir. Aslında bu öneri, siyaset alanının otorite olarak yönetiminin, “piyasa mekanizması” anlayışıyla hareket edecek tarzda olması gerektiği görüşünün de temelini oluşturmaktadır. Weber’in bu kapsayıcı analizi, çalışmamız açısından “birey” kavramının “bilgi üreten ana kaynak/özne” olmasından dolayı “kamusal alanın” temel aktörü olması ve hükümet etme sürecinin esas yönlendiricisi olması bakımından çok önemlidir. Weber çalışmasında bu hususu, siyaset ve politikacılar açısından şöyle tanımlamaktadır: Siyaset, “insan davranışı” açısından ne türden reformlar/hizmetler sunabileceğine dair arayışlar içinde olan bir meslektir [piyasadır]. Doğası gereği siyaset, “zorlayıcı gücün” kullanılmasıyla ilgilidir. Weber “etkili politikacı” kavramını “ayakta durabilmek” (sürdürülebilirlik) ile ifade etmektedir. Nitekim etkili politikacının karar alırken zorlayıcı gücünü muhatapları için “orantı duygusu” ile “kimin ve nasıl vergilendirileceği”, “ne tür para cezalarının uygulanacağı”, “kısıtlama hakkının nasıl kullanılacağı”, “kimin ne zaman pohpohlanacağı”, “ne zaman ve ne tür demagoji yapılacağı” ve hatta “idam kararının uygulanma” hakkının kullanımının orantılı bir gelişmeye sahip olacağını belirtmektedir. Bu durumun gelişim çizgisini ise demokratikleşme ve yasal çerçevenin muhatapların “hak ve yükümlülükler”ini kapsamaları ile mümkün olduğunu söylemektedir. Aksi halde bu orantı duygusunu korumak, elbette son derece zordur. Devletin ayakta kalmasını sağlamak için yönetilen bireylerin boyun eğmesi gerekir. Ancak boyun

eğmenin bireyler üzerindeki meşru ama zorlayıcı güç (deterministik) anlamına gelmesi siyasetçi için bir “hadsizlik alanı” olarak kabul edilemez. Tam aksine “bir meslek olarak siyasetin”, bireyin tepkisel düzeyinin öngörülemezlik ve belirsizlik (stokastik) içerdiğini hesaba katması ve dikkate almasına yol açmaktadır.

Weber’in analizi kapsamında “veri”nin yeniden işlenebilme kapasitesi nedeniyle, sosyo-politik bir konu olarak tartışılmaya başlandığı bir dönemi idrak etmeye başladık. Bu dönem, devlet ve vatandaş arasındaki muhataplık durumun daha yaygın ve girift olduğu bir alanı kapsamaya başlamıştır. Verilerin yeniden işlenebilme kapasitesine sahip olmasının önemi, kamu ve piyasa aktörleri tarafından yapılabilecek müdahalelerin “veri”nin kendisinden daha kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.⁵ Bu nedenle “veri ve müdahale” kavramları birbirinden ayrılmaz bir hale gelmektedir (Gray, 2018). Artık birey sadece bir tüketici, üretici veya vatandaş olmanın ötesinde ham verilerin kaynağı/öznesidir. Bireyin piyasadaki davranışları piyasa aktörlerine, sosyal medya alanındaki sosyo-kültürel ve siyasi davranışları ise kamusal müdahalelere açık bir hal almaktadır (Scheel vd. 2016). Bu durum tüketici-üretici olarak piyasadaki bireye olumlu/olumsuz katkılar sağlarken, sürecin sonucu maddi kayıp veya kâr ile sonuçlanabilmektedir. Ancak kamusal müdahalelerin sonuçlarının ölçülmesi zor bir süreç olduğu için literatürde yeni tartışmaları başlatmıştır.⁶

Çevrimiçi hayatın (internetin) yaygınlaşması ve kamusal alanda görünürlüğün artması ile beraber bireyler; özgürlük, demokrasi ve kamusal alanı muhatapsallık bağlamında sorgulamaktadırlar. İnternet teknolojilerinin, çeşitli veri rejimlerinin icat edildiği alanları oluşturan çıkarlardan bağımsız olarak geliştiğini varsaymak olası gözüküyor. Esas sorgulanan kavram ise “devlet ve devletin işlevselliği” olmaktadır. En önemlisi de bu sorgulama; yüzyıllardır istatistiksel düşünceye, uygulamaya ve bunlara karşılık gelen, bilgi ve güç sınırlarına hâkim olan

⁵ Piyasa aktörlerinin bilgiye erişim ve kullanımı ile ilgili “güven” problemi sorununu ABD tarafından yetkilendirilmiş “şirketler” aracılığıyla çözme hususu yaygınlaşmaktadır. Bireylerin bilgilerini işleyebilme kapasitesine sahip olan şirketlerin belirlenmesi için ABD tarafından sağlanan sertifikaların ne kadar güvenli olduğu hususu da ayrı bir tartışma konusudur. ABD tarafından yetkilendirilmiş sertifika sahibi şirketlere aktarılan verilerin “gizlilik kalkanı” uygulamasının güvenilirliğinin sorgulandığı AB Komisyonu tarafından hazırlanan “ABD Tarafından Sağlanan Güvenlik Önlemlerinin Gerçekleri Bulma ve Değerlendirilmesi” konulu rapora bakılabilir. Bk. EC (2018).

⁶ Veri’nin sosyo-ekonomik maliyet içerdiğini ve bu nedenle “insan hayatının yeni sömürü modeli” olduğu konusunda en esaslı tartışma Nick Couldry ve Ulises A. Mejias (2019) tarafından yapılmıştır. Veri kavramının dijital alanda piyasa aktörleri tarafından kendi lehlerine olacak şekilde nasıl kullanıldığı hususunda detaylı bilgi içermektedir. Ancak çalışmanın temel argümanı “veri kavramı” olsa bile “verinin kullanımı” hususunu sadece “bağımlı bir değişken olarak” kabul etmesi ve özellikle bu durumun “kapitalist rejim” eleştirisi olarak kullanılması tartışmalı bir alandır.

“metodolojik veri milliyetçiliğine” de meydan okumaktadır.⁷ Bütün bunlar bizi “veri siyaseti”nin henüz öznesini bulamadığı sonucuna götürmektedir. “Bilgi iradesi” ile “güç iradesi”nin aynı olduğu varsayımı, sorun çözücü konunun “devlet” olduğu hususunda bir mutabakat sağlandığı kanısına ulaşırsa da “devlet” cephesinde sorunun karmaşık olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunun karmaşıklaşmasını engellemek için küreselleşme ile beraber uluslararası kurumlar daha aktif görev almaya başlamıştır. Bununla birlikte, bireyler ile ilgili veri rejimleri üzerinde etkili bir tekel konumunu tarihsel süreçte otoriteler sürdürmüştür. Devletin veriyi üretmesi, toplaması ve hatta müdahalesi üzerindeki bu tekeli giderek daha fazla sorgulanmaktadır (Scheel vd. 2016).

Bu izahatlar ile birlikte çalışmada; birey, piyasa ve devlet etkileşimi “refah devleti” anlayışına dayanarak açıklanacaktır. Refah devletinin sadece iktisadi ve sosyal yönünün olmadığı, gelişen/değişen şartlara göre “dijital” kısmı da dikkate alacak şekilde “dijital refah devleti” anlayışının oluşması ve etkinliğinin artırılması yeni tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Larsson ve Teigland, 2020). Bu nedenle çalışmanın takip eden kısmında bireyin “vatandaş” vasfının değişimini içerecek olan refah devleti anlayışının kapsamı ile konunun analizi yararlı olacaktır.

2. VATANDAŞ OLARAK BİREY VE REFAH DEVLETİ ANLAYIŞININ DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ

Birey, toplumsal bileşenlerin temelini oluşturmaktadır. Birey; sosyal alanda aile mensubu, iktisadi alanda üretici-tüketici veya bir organizasyon yetkilisi (firma vs.), hukuki alanda taraf, kamusal alanda ise seçmen ve vergi mükellefi şapkalarına sahiptir. Aslında bireyin; sosyo-ekonomik, hukuksal, kamusal ve kültürel her alanda var olması insanoğlunun ihtiyaçları ile ilgili bir hadise olmanın ötesinde “daha fazla beklentilere” sahip olması ile ilgili bir durumdur. İhtiyaçların artması ve değişmesi olarak görülebilecek kavram olan “beklenti”; aslında birey tarafından “erişilebilir, gerçekleşmesi muhtemel alanlar” için afaki şeyler değil, tam aksine daha rasyonel bir alanı içermektedir. Bunun nedeni “mobilizasyonun/mal-para-ulaşım kabiliyetinin” arttığı bu dönemde, uzun dönemli beklentilerin kısa dönemde ve daha hızlı elde edilmesine yönelik beklentileridir. Mesela günümüzde “Mars’a seyahat etmek” tüm bireylerin ideali ve beklentisi olmadığı gibi daha yakın, ulaşılabilir beldeler öncelik haline gelmektedir. Bu durum “ihtiyaç” kavramının

⁷ Aslında ülke olarak biz bu hususa yabancı değiliz. Osmanlı döneminde fethedilen beldelerin yönetiminin oluşturulması için öncelikle; nüfus, mali döküm, sağlık, tapu, eğitim gibi verileri içeren “tahrir defterleri/defteroloji” hazırlanmaktaydı (Bk. Kılıç, 2024). Bu hususa Weber’de çalışmasında değinmektedir.

birey tarafından daha farklı yorumlandığı ve yeni bir anlam yüklendiği dönem olarak kendini göstermektedir. Bireyler ihtiyaç kavramını, “haz ve konfor” kavramı ile daha fazla yoğrulmuş bir içerikte kullanmayı tercih etmektedirler.

Bireylerin kendi tercihleri açısından piyasadan tedarik veya piyasaya arz edebilecekleri mal ve hizmetler hususunda ki bu türden yaklaşımları, kamusal alana daha farklı bir bakış açısı ile yansıtılmaktadır. Bu durum ise piyasada üretici-tüketici nosyonuyla var olan bireyin tercihlerini kamusal alanda vatandaş kimliği ile göstermesidir. Piyasadaki tercihleri kapsamında kâr/zarar, haz/tatmin veya fiyat/performans gibi değerlendirmeleri olan bireyin, kamusal alanda da aynı değerlendirme kıstasları (deterministlik) uygulamak istemesine yol açmaktadır. Bu nedenle birey kamusal alanda vatandaş olarak “seçmen” vasfını yerine getirirken tıpkı piyasa davranışında sergilediği durum gibi mevcudu korumanın ötesinde ulaşılabilir olana daha hızlı ulaşabilmenin tercihi ile hareket etmektedir. Bu tercihin her ne kadar piyasadaki deterministlik kalıplar çerçevesinde yerine getirildiği düşünülse de stokastik esaslı bir etkisi de söz konusudur.

Bireyin kamusal alandaki seçmen vasfı, aynı zamanda bir mükellefiyet olan “vergiyi doğuran olaya” muhatap olmasını da sağlamaktadır. Bu açıdan birey seçmen vasfı ile bütçe hukukunun iki temel bileşeni olan “kamu harcama hukuku”, “vergi mükellefi” vasfı ile de “mali hukuk” alanının muhatabı, kısacası bütçe hukukunun temel bileşeni olmaktadır. Bu açıdan birey piyasada olduğu gibi kamusal alanın da esas aktörüdür. Birey tercih sistemi ile oluşumuna karar verdiği “hükümet” etme yapısının, kendisinin beklentileri ile uyumlu politikalar uygulayacağı konusunda bir kanaate sahiptir.

Bu kanaati bir “beklenti” olduğu için zamana tahvil (süreç) bir gerçekleşmeyi içermektedir. Aslında birey siyasi tercihi ile “geleceğe yönelik beklenti riski”ni satın almaktadır. Sonucun beklentisi ile uyumlu olup olmaması ise bireyin siyasi tercihini; kâr/zarar, fiyat/performans gibi piyasa değerlendirmeleri (fiyatlandırılmış alan) ile mukayese etmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla birey; piyasa karar alma sürecindeki davranış şeklinin kamusal karar alma sürecindeki etkinliğini “deterministlik” bir “oylama ve uygulama süreci” sayesinde oluştuğunu kabul etmek ile beraber, aslında “stokastik” bir sürecin varlığını da zımni olarak kabul etmektedir. Stokastik süreç aslında “belirsizlik ve öngörülemezlik” gibi hususların beklenti kapsamında hesaba katılmasını da zorunlu kılmaktadır.

Bu açıdan birey, artan teknolojik imkânların kullanımı konusunda daha istekli olmakla beraber bu imkânların kendisi ile ilgili ne türden sakıncaları olacağını süreç

içerisinde fark etmektedir. Aslında teknolojik kolaylıklar bireye “daha fazla bilgi” sunarak konfor alanı sağlamış olması ile birlikte, bir takım sosyo-ekonomik ve hukuksal sorunlar ile de karşılaşmasına yol açmaktadır. Bu açıdan birey, “bilgi ve bilgi kullanımı” konusunda “veri” işleme veya bu türden işlemi karşılaştığı her durum için uygulama maharetine sahip olmadığı için kamu otoritesinin kendisine “yol gösterici ve koruyucu” bir vasfa sahip olmasını da beklemektedir. Bu husus son dönemde “veri vatandaşlığı” kavramının yoğun bir tartışmaya tabi tutulmasına yol açmaktadır. Veri vatandaşlığı hususuna aşağıda tekrar döneceğiz. Birey kamusal alanın bir vatandaşı olarak hem piyasa hem de devlet ile muhatap olduğu durumlar için daha “sağlıklı” ve “kullanılabilir” verilere sahip olmayı arzulamaktadır. Bu durum vatandaşın hem hayatını kolaylaştıracak veriyi hem de kendisine ait verilerin ise “korunması ve yasal bir teminat” altına alınacağı bir yapıyı zorunlu kılmaktadır (Gantchev, 2019).⁸

Aslında bu durum “veri vatandaşlığı” kavramı ile beraber son zamanlarda literatürde kavramsallaştırılan veri kavramının “kamusal değer” olarak kabul edilmesi anlayışını geliştirmiştir (Baack, 2018).⁹ Bu anlayış devletin, kamusal mal ve hizmetler ile ilgili daha farklı bir yaklaşım ile vatandaş verilerinin korunması ve sağlıklı kullanımının oluşturulması vazifesine sahip olmasını gerektirmektedir. Devletin hükümlerlik gücü tartışma götürmez bir ön kabul olmak ile beraber; vatandaşların “haber alma, bilgilenme, sağlıklı bilgiye ulaşma ve verilerinin korunması” gibi hususlar modern devletin en önemli “kamusal değeri” olmaktadır. Bu durum devletin; iç-dış güvenlik ve adalet hizmetleri gibi esaslı bir yükümlülük üstlenmesini ile mümkündür (Bonina ve Cordella, 2009).

Birey kendisi ile ilgili hususların veri madenciliğinin, analitiğinin ve işlevselliğinin yönetiminin maharetini devletin varlığının esas faktörü olarak görmektedir. Bu durum ise modern devlet anlayışının dijital bir uygulamaya geçişinden daha önemlisinin, devletin sunduğu bu türden bilgilerin güvenilirliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır (OECD, 2016). Aynı şekilde bireyin kendisine ait bilgiler konusunda mahremiyetinin ihlal edilmesi de devletin yükümlülüğünün yerine getirilmediği hukuksal bir problem olarak görülmektedir. Kısacası birey; can-mal

---

⁸ Gantchev (2019), verilerin korunması konusunda AB’de 2018 yılında yürürlüğe giren “Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR)”nin “veri sahibi” ile “veri denetleyicisi” kavramlarının kesin bir tanımlama ile netleşmesinin verilerin korunması için uluslararası hukuk bakımından önemli bir referans olduğunu belirtmektedir. Veri işlemenin yasal bir süreç tabi tutulması da ayrıca “veri işleme amacının sınırlandırılması” ile hukuksal koruma alanını sağlamlaştırmaktadır. GDPR ile ilgili detay bilgi için bk. www.gdpr.eu.

⁹ “Kamusal değer” kavramı ile ilgili detay bilgi için bk. Aksoy (2024).

ve ırz güvenliği kadar veri güvenliğinin kamusal alandaki karşılığının, devlet tarafından daha esaslı ele alındığını uygulamaları ile görmek istemektedir.¹⁰

Aslında bu durum, devlete güven olarak ifade edilebilecek vatandaş zihniyetinin (stokastik beklenti) daha proaktif bir hale dönüştüğünü göstermektedir. Bireyin devlete olan güveni sadece hükümlerlik gücüne dayanılarak yapılması gereken bir iş ve işlemin ötesinde, afaki olmayan ve hızlıca ulaşılabilecek bir kamusal alan beklentisidir (DDK, 2016). Bu durum literatürde “dijital dönüşüm” olarak devleti tanımlamaya yönelik gayretleri ifade etse de aslında bireyin “haber alma, bilgilenme ve kendi verisinin korunması” gibi hususlarda daha duyarlı olduğu bir dönemin yaygınlaştığı “dijital refah” anlayışına dayalı bir kamusal yönetimin varlığını kabul ettiğini göstermektedir.¹¹

Bu kapsamda çalışmada öncelikle “refah devleti” anlayışının değişim ve dönüşümünü bir “kamusal değer” olarak veriye bağlı “dijital refah” olarak nasıl belirginleştirdiği ifade edilecektir. Daha sonra ise konuyu bireyin “veri vatandaşlığı” bağlamında kamusal alana daha proaktif katılım talebinin kavramsallaştırılmış hali olan “proaktif vatandaş”ın dominant olduğu bir dönemin varlığında vergi mükellefiyeti açısından değerlendirme yapılacaktır.

2.1. Refah Devleti’nin Değişimi ve Dönüşümü: Dijital Refah Devleti

Veri kavramının üçüncü kişiler ile paylaşılmasına aracılık edilen “dijital yöntem” ilk kez telgrafın kullanımı ile başlamıştır. 1831 yılında A. Ferrier, Fransa ile Londra arasında ilk “özel mülkiyetli optik telgraf hattı”nı kurmayı başarmıştır. Ferrier,

¹⁰ Bu konuda en önemli örneklerden birisi de Danimarka’nın kamusal yönetimin dijitalleşmesi ile ilgili uygulama adımlarına ilişkin hazırladığı rapordur. Danimarka Dijitalleştirme Kurumu (DDK, 2016) tarafından hazırlanan rapor, hem mevcut durumu hem de gelecek dönemde yapılacak dijitalleşme çalışmaları için kamunun stratejisini ortaya koymaktadır. Raporun muhtevasının dayandığı esas temel dikkate değerdir. Özellikle dijital dönüşüm ve değişimin bir zorunluluk olduğunu kabul eden kamu idaresi, dijitalleşme sürecine uyumlanmanın başarılabilmesi için paydaşlar (birey, firma ve sivil toplum) ile neler yapılması gerektiğini hem yerel yönetim hem de merkezi idare açısından esaslı bir şekilde tanımlamıştır. Raporun dikkate değer noktası ise şunlardır: Dijital çözümlerin kullanımının kolay-hızlı ve kaliteli olması, dijitalleşme ekonomik büyüme esaslı olmalı, bu odağın temelini ise “güvenlik ve güven” oluşturmali ve sürecin yönetiminin uyum içerisinde ilerlemeye, gelişmeye yönelik adımlar içermesidir.

¹¹ “Haber alma hakkı”nın devletin hükümlerlik gücü ile çatışmadığını, tam aksine vatandaş için elzem olduğu hususunda 1964 yılında ABD Üst Mahkemesi’nin verdiği “New York Times Gazetesi ile kamu” arasındaki davanın kararına bakılabilir. Bk. www.caselow.findlaw.com/court/us-supreme-court/376/254.html. Ayrıca yine 1971 yılında “ABD Federal Konut İdaresinin ipotekli konut satışı” ile ilgili konut alıcılarının devletin sunduğu bilgilerin “satın alarak kullanımına başladıkları konutlar” için doğru olmadığı hususunda idareye açtıkları davanın da “bilgilendirme hakkı”nın devletin hükümlerlik gücü hakkının kullanımından daha önemli bir hak olduğu ile ilgili mahkeme kararına bakılabilir. Bk. www.casetext.com/case/rubylee-davis-et-al-v-george-v-romney-individually-and-in-his-capacity-as-secretary-of-housing-and-urban-development-et-al.

keşfettiği icadın kullanımının yaygınlaştırılması için devlete başvuru yapmış ve icat ettiği teknolojinin “kamusal kolaylık” olarak tanınmasını istemiştir. Ferrier’in başvurusu devletin alışık olmadığı bir talep içermektedir. Ama sonuçta birçok siyaset ve piyasa aktörü, telgrafın ortaya çıkan sanayi devrimi için bir kolaylık olabileceği konusunda da hemfikir idi. Kamu otoritesi Ferrier’in projesine, devletin telekomünikasyon altyapıları üzerindeki tekeli kaybedebileceği fikrinden bahisle “talep tamamen kabul edilemez” şeklinde kısa ve net bir yanıt vermiştir. Çünkü “bu telgraf iletişiminin varlığı”, hükümetin neler olup bittiğini ilk gören ve öğrenen hükümlerlik gücüne sahip bir otorite olması nedeniyle tüm önemli havadislerden ilk haberdar olma imtiyazına zarar verecekti. Ancak devletin açıkça reddetmesindeki temel neden, özelleştirilmiş bir telekomünikasyon altyapısının modern devletin üstesinden gelemeyeceği bir zorluk olmasıdır. Hatta devlet konuyu daha ileri götürerek “hükümet tarafından yetkilendirilmemiş ve kamu telgraf hatları üzerinden gönderilmemiş her türlü iletimi” suç saymıştır (Tréguer, 2019: 145-147). Ancak bu tarihi vesikaya rağmen günümüzde piyasa aktörleri, yalnızca telgrafi ve o dönemin yeni iletişim teknolojisi olan telefonu kapsamlı bir şekilde kullanmakla kalmadı, aynı zamanda devletlerin ve küreselleşen piyasanın ihtiyaçlarını karşılamak için ulusal ve uluslararası altyapıların inşasında ve yönetiminde de giderek artan bir rol oynadılar (Baack, 2018).¹² Çevrimiçi iletişimlerin algoritmik düzenlenmesine ve gözetleme rejimlerine dayanan davranışsal verilerin sistematik toplanması ve analizi, iletişim ağlarını düzenleyen kamusal otorite üzerinde tarihi bir değişime yol açarak, modern devletin çok daha geniş bir yetkiye sahip olacağına işaret etmektedir.¹³ Aslında bu gelişmeler iktisat literatüründe “Kamu-Özel Sektör İşbirliği/KÖİ” olarak ifade edilen ve uygulanan modelin farklılaşması ve değişmesi anlamını içermektedir. KÖİ, kamu ekonomisinin yapmak zorunda olduğu kamusal hizmetlerin bütçe imkânları kapsamında gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı ama zamansal dezavantajın da dikkate alınarak “özel sektörün finansal gücü ve/veya krediye ulaşma” becerilerinden istifade etmek amacıyla uygulanmaktadır (Cangöz vd. 2021). Ancak gelişen teknolojik imkânlar ile beraber kamusal taraf, özel sektörün beşeri sermayeye dayalı becerilerinden [Weber’in “nitelikli emek” olarak ifade ettiği] istifade edebilmenin yollarını aradığı bir “Dijital KÖİ” dönemini geliştirmek zorunda kalmıştır. Diğer bir ifadeyle modern devletin değişen yönetim anlayışını, bireysel tercihleri temsil ve bunlara göre hareket etmeyi amaçlayan

¹² YouTube’da her dakika 300 saatlik video, Facebook’ta ise her gün 510.000 yorum yayınlanıp 293.000 durum güncellemesi ve 136.000 fotoğraf yüklenmektedir (Tréguer, 2019: 153).

¹³ Algoritma kelime olarak matematiğin kurucusu olarak bilinen El HÂRİZMÎ’nin (780-850) isminden türetilmiştir. Algoritma esasen, belirli bir görevi çözmek için kullanılan bir dizi adımdır. Detay bilgi için bk. Çağlar (2021) ve Petropoulos vd. (2019).

ölçütler, metrikler ve diğer “kamusal basitleştirmeler” yoluyla okunabilirliği sağlayarak nasıl inşa ettiğini göstermesi gerekmektedir (Gray, 2018).

Muazzam veri akışları ve stoklarıyla karşı karşıya kalan devletin, teknolojik altyapısını ve veri işleme tekniklerini piyasa tarafının desteği ile çözebileceği bir süreci oluşturması gerekmektedir. Bu nedenle “veri yönetişiminin” güvenlik alanına ve kamu bürokrasisine yayılması artık bir tercih olmanın ötesinde bir zorunluluktur (DDK, 2016). Veri yönetişimi çağında bürokrasinin yönetim mantığı, piyasa aktörlerinin tecrübelerinin kamu kurumlarına nasıl devşirildiğini benimsemek zorunda kalmıştır. Verimlilik, maliyet, esneklik, denetim ve kıyaslama uygulamaları yoluyla kamu yönetimindeki bürokratik uygulamaların temelden değişmesine ve yeni bürokratik modellerin oluşumuna yol açmaktadır (OECD, 2016). Devletin kamusal harcama ve yatırım anlayışının tarihsel olarak birincil aşaması, toplulukların ve ticaretin büyüüp gelişebileceği şekilde yollar ve binalar gibi fiziksel altyapıyı inşa etmek olmuştur. Unutmamak gerekir ki; yolları, köprüleri, raylı sistemi ve havaalanlarını devlet inşa etmiş olsa bile bunlar piyasanın ürettiği “taşıt, lokomotif ve uçak”ların kullanıma sunulmasının bir sonucudur. Bu sebepten dolayı, kamu uygulamalarının verimliliğini artırmak ve vatandaşlar tarafından daha anlamlı kararlar alınmasını sağlamak için bilgiye erişimi destekleyen dijital bir kamu altyapısının da sağlanması zorunluluktur (National Infrastructure Commission Report, 2017).

Hatta literatürde kullanılmaya başlanan “platform devlet” gibi terimler, günümüzün kamu yönetimi ve karar alma süreçlerini büyük miktarda veri üretme ve bunları kullanılabilir hale getirme, bütünlüğünü koruma ve bürokratik çıktıları “optimize etmek” için kullanılacak güçlü veri işleme araçlarına aktarma ihtiyacı etrafında yeniden şekillendirmektedir.¹⁴ Devletler bu süreci, piyasa aktörü teknoloji şirketleri ile ortaklaşa yapmanın gayreti içindedir. Nitekim teknolojik gelişmeler devletin bir parçası haline geldikçe ve artık “hükümet makinesi/government tech (gov.tech)”ne hizmet ettikçe, devletin hükümlanlık gücünü tarihte görülmeyen bir noktaya ulaştırmaktadır.

Aslında tartışmanın temeli de devletin ulaştığı bu durumun; toplumsal ve siyasi düzeni korumaya yönelik bir hükümlanlık gücümü, yoksa “keyfi” kullanıma yol açacak ve “ötekileştirme” olarak kullanılabilir bir toplumsal çatışma alanını

---

¹⁴ Devletin “platform” niteliği taşınamaması gerektiği hususunda literatürde esaslı tartışmalar mevcuttur. Özellikle “hub” olarak devletin etkinlik katsayısını artırıcı faaliyetlere bulaşması ile birey-piyasa-devlet etkileşiminin “koordinasyon problemi” doğuracağı fikri tartışılmaktadır. Bk. Gray (2018).

olduğuna dair iki farklı bakış açısidir. Bu husustaki öneriler çok radikal bir hal almakta ve “makineyi kapatalım” gibi önerilere kadar uzanmaktadır. Hibrit yönetime doğru kamu-özel hibritleşmesi, hükümetlerin zaman içinde siyasi hakları korumak için hukuk sisteminin geliştirdiği önemli güvencelerden uzaklaşmasını kolaylaştırabilmektedir. Hatta dijital teknolojilerin gerektirdiği iletişim yoğunluğu, “demokratik hesap verebilirliği” kısıtlarken “devlet gücünü” genişletmektedir. Bu durum ise “anayasal yorumlama, yargı yetkisinin kapsamı ve bürokrasinin örgütlenmesinin” de değişime tabi olmasını zorunlu kılmaktadır (Gray, 2018; Tréguer, 2019).

Artan teknolojik gelişmelerin bireylere sağladığı “kullanılabilirlik” ve “kişiselleştirme” en yaygın imkânlardır. İnternet, akıllı telefonlar ve dijital çağın getirdiği diğer teknolojiler bireylere yardımcı olan düşük maliyetli kullanımlar sağlamaktadır. Piyasadaki hizmet sağlayıcıların daha tüketici yönlü yaklaşımı sayesinde, bireyler beklentilerine ilişkin daha iyi bir anlayış ve farkındalık ile muhatap olmaktadır (DDK, 2016). Bu kapsamda “dijital refah” sektörü de tıpkı diğer sektörler gibi yeni teknolojilerden faydalanma yoluna gitmek, bireylerin günlük yaşamlarını büyük ölçüde iyileştirmek ve daha sürdürülebilir toplumsal etkileşime tabi olmasına yardımcı olmayı amaçlamak zorundadır (OECD, 2016). Ancak dijital çözümlerin ölçeklendirilmesi, refah devletinin geleneksel örgütlenme biçiminin dijital gelişmeyi engelleyebilecek çeşitli yapılara sahip olması gibi nedenler önemli bir sorundur.

Öyle ki; geleneksel refah devletinin müdahale anlayışının yapısı “fayda” esaslı olmasına rağmen sosyo-ekonomik etkinliğin bir bileşeni olarak “dijital refah”ın kapsama dâhil edilmesinin zorluğunu ortaya koymaktadır (Larsson ve Teigland, 2020). Çünkü sosyo-ekonomik etkinlik için yapılan müdahale anlık (dinamik) verilere göre olmayıp gerçekleşmiş (durağan/statik) verilere göre yapılmaktadır. Bu durum devletin “fayda” anlayışında veri bilimindeki gelişmelere göre değişikliğe gitmesini ve “proaktif vatandaş” bilgisini esas almasını zorunlu kılmaktadır (Baack, 2018).¹⁵ Özellikle devlet tarafından tarihi müktesebatla var olan istatistik kurumları; öngörülebilir, tahmine dayalı modelleme ve robot kullanımı da dâhil olmak üzere birçok tekniği güncel gerçekler ile analiz eden yapıya sahip olmak zorundadır (Dencik ve Kaun, 2020). OECD (2016) tarafından hazırlanan “Refahın

---

¹⁵ Bu hususta Dünya Bankası tarafından hazırlanan “Kore’nin Dijital Dönüşümündeki Tecrübeler” ile ilgili rapor önemli ipuçları ve deneyimleri detaylı bir şekilde paylaşmaktadır. Özellikle kamusal alanın piyasa aktörleri ile olan etkileşimi konusundaki tecrübeler ve bireylerin “web bilgisi”nin kapasitesinin artırılmasının önemine dikkat çekilmektedir. Bk. Karippacheril vd (2016).

Artması İçin Dijital Refah Devleti Stratejileri” adlı çalışma dijital refah politikalarının amacını; *verimlilik, etkinlik ve iyi yönetim* olarak belirlemektedir. Aslında bu kavramların hepsi piyasa tarafından “tecrübe” edilmiş bilgilerin kamuya aktarılması ile ilgili bir süreçtir. Refah devletinin “dijital” alanı kapsayacak şekilde yeniden tanzim edilmesi “refah artışının” sürekliliği konusunda devletin vazifesini tanımlamaktadır. Bu vazifenin temel dayanağı ise “veri vatandaşı” kavramının özne olarak kullanıldığı “kamusal yönetim” anlayışının inşa edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Otorite’nin zayıflığı veya güç kaybetmesi olarak görülmemesi gereken bu süreç, kamu hizmetlerinin etkinliği için var olması gereken bir husustur.

Kaynak: OECD, *Digital Government Strategies for Transforming Public Services in the Welfare Areas* (2016).

Diyagramda da görüleceği gibi devlet, açık ve erişilebilir veri miktarının artmasıyla kamu hizmetinin iyileştirilme ve sistemleştirme çabaları ile verimliliği teşvik etmek ve sürdürmek için çok önemli imkânlarla sahip olmuştur. Katılımcılığın artması, şeffaflık ve karar alma süreçlerinin etkinliğinin ortaya çıkması; kapsayıcı büyüme, güven, performans ve üretkenliğe artan odaklanma ile yakından uyumludur. Bu uyum, bütçe yönetim sistemleri aracılığıyla ortaya çıkan geleneksel “girdi odaklı kamu yönetimi”nin daha fazla “çıktı ve sonuç odaklı” olması ihtiyacını vurgulamaktadır. Çıktı odaklı bir kamusal değer zinciri, öngörülen nihai değeri bir başlangıç noktası olarak kabul etmektedir. Ayrıca çıktı odaklı bir kamusal değer zinciri perspektifi ise kamusal hizmet sunumunun yönetim sürecinin merkezinde olduğu ve belirli bir hizmeti sunmanın maliyetlerini çerçevelediği, zincirdeki her ek adım için eklenen değeri ölçtüğü anlamına gelmektedir. Sürecin her adımı için katma değeri ve eklenen maliyetleri hesaplayabilmek, kamu hizmeti sunumunun

verimliliğini ve etkinliğini artırmak için uygulanacak olan programların da önemli bir bileşenidir (OECD, 2016).

Kamusal alanın işlevselliğini artırıcı bu gelişmeler, “dijital devlet” tanımlamasının ötesinde bir “kamusal değer” olarak ta kabul görmelidir. Refah devleti ise “dijital” boyutu dikkate alması ve buna yönelik gov.tech oluşumlarını inşa etmesi ile yeni bir anlam kazanmaya başlamıştır. Kapsamı nedeniyle dijital dönüşüm gerçekte tek bir projenin uygulanması meselesi olmayıp bir dizi farklı projenin uygulanması ile etkili olabilecektir. Diğer bir ifadeyle kamusal alan bir platform veya “hub/ulaşım merkezi” olarak tanımlanmak zorundadır. Bu durum ise kamusal tarafın dijital dönüşümünü başlı başına organizasyonel değişimin temel bir yetkinlik alanı haline getirmektedir.¹⁶ Bu nedenle “dijitalleşme” ve “dijital dönüşüm”, dijital teknolojinin toplum genelinde yarattığı değişimleri ve etkileri açıklarken en çok kullanılan iki terimdir. Bu amaçla refahın dijitalleştirilmesi fikrini kamu sektörü, nüfusun giderek artan beklentilerini/taleplerini karşılamak için daha verimli ve uygun maliyetli bir çözüm sağlamanın teknolojik yolu olarak görmesi gerekmektedir (OECD, 2016; DDK, 2016). Artan ve yaşlanan nüfus, doğum oranı, suç oranları, göç, hava kirliliği, toplu ulaşım gibi nedenler kamu hizmetlerini sağlamanın yeni yollarını bulma konusunda devleti baskılamaktadır. Genel olarak kamu sektörünün çeşitli yönlerinin nasıl geliştirilebileceğine dair yenilikçi, zenginleştirici ve tartışmalı bir bakış açısı sağlanması artık bir zorunluluktur (Van Wynsberghe, 2015). Kamu sektörünün dijital refah kapsamında en önemli yönlendiricisi ve etkileyeni ise “veri vatandaşı”dır.

2.1.1. Veri Vatandaşlığı

Max Weber’in “otorite ve meşruiyet” arasındaki ilişkinin teorik/felsefik kodlarının analizi ile beraber üzerinde durduğu diğer bir husus ise “şehir/belde ve modern kentin oluşumu” (2010) kavramıdır. Weber; şehrin oluşumu, kullanımı, iskânı ve

¹⁶ DDK (2016) raporunda bu husus; dijital dönüşümün kapsamının merkezi yönetim ile birlikte tüm yürütme kurumlarını kapsayacak şekilde ele alınması gerektiği olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca refah sistemi, kamuoyunun kamu sektörüne olan yaygın güveni ve inancı üzerine kuruludur. Dijital iletişim hizmetlerinin halkın güvenliğini koruması önemlidir. Dijital fırsatlar, gerçek bilgiler ile ele alıp değerlendirilmelidir. Vatandaşların ve işletmelerin kamu sektörüyle dijital olarak etkileşim kurmaları için güvenli ve emniyetli çerçeveler oluşturması hayati önem taşımaktadır. Bireylerin ve işletmelerin dijital güvenliği ve emniyeti, refah sistemini geliştirmek ve iyileştirmek için dijitalleşmenin sunduğu fırsatlardan yararlanabilmek için elzemdir. Kamu sektörü, vatandaşlar ve işletmeler için sunduğu hizmetlerin yasal çerçevede düzenlenmesini sağlamak üzere tasarlanmıştır. Bu yaklaşım, daha fazla kamu güveni duygusunun yanı sıra hizmetlerde daha fazla kullanıcı merkezliliği [proaktif vatandaş] sağlamaya yardımcı olmaktadır. Bu nedenle dijitalleştirme, bireysel karar gücü ve sorumluluğunu desteklemelidir. Kamu hizmetleri dijital hale geldiğinde, bireyler dışlandığını hissetmemelidir. Bunun yerine, dijitalleştirme bireysel bağlantı hissinin devam etmesini teşvik etmelidir.

konforu vatandaş açısından çok önemli bir hadise olduğu için “mülkiyet ve haklar” bağlamında konuyu değerlendirmiştir. Hatta gelişen ekonomik/teknolojik şartlar bu durumu daha önemli bir hale getirmektedir. Verinin temel basamağı olan vatandaş çevrimiçi ve sosyal medya alanlarına bağlandığında; *gizlilik*, *unutulma*, *veri koruma* ve *açık veri* gibi belirli hak türlerinin de aynı zamanda “muhabatı” olmaktadır. Bu nedenle proaktif vatandaş, artık bir “veri vatandaşlığı” şeklinde şehrin mukimidir. Dolayısıyla “iyi bir şehir hakkı”, veri vatandaşlığının sonucu olmaktadır. Hatta “veri vatandaşı” ile “şehir” eklektik bir yapıya bürünmektedir. Bu nedenle şehir vatandaşlığı, veri uygulamaları aracılığıyla bireyin tekno-politik aktörler olarak oluşturulma biçimini tanımlamak için kullanılmaktadır.¹⁷ Teknolojik gelişmeler kapsamında veri vatandaşı, veri teknolojisiyle ve daha özel olarak veri analizi teknikleriyle katılımın kolaylığını ve erişilebilirliğini sağlamak için kullanılan bir öznedir (Baack, 2018).

Vatandaş kavramından veri vatandaşlığına geçiş genellikle dijital teknolojiye yaslanılarak açıklanmaktadır. Veri vatandaşı, veri ve öznelerin kesişimini ifade etmek için çeşitli şekillerde kullanılırken vatandaşları politik özneler yapan şeyin ne olduğu ve verilerin bu oluşuma nasıl katkıda bulunduğu konusunda belirsizlikler söz konusudur (Kennedy, 2018). Bu açıdan veri vatandaşları, her zaman istişari veya demokratik bir şekilde çalışmaya da bilirler. Bu nedenle bir kavram olarak veri vatandaşı, vatandaş algılamasıyla ilişkili olarak farklı bir anlam kazanmakta ve kentsel yönetimin tespitleri aracılığıyla “veri ve vatandaş” hakkında yeni perspektiflere dönüşmektedir (Gabrys, 2019: 248-254).¹⁸ Demokrasinin temel amacı bireyin yönetime aktif katılımını sağlamaktır. Teknolojik gelişmeler ise anlık olarak bilgiye erişim için bir platform imkânı sunması ile bireyler teknolojik gelişmeleri aktif kullanma imkânına sahip olmaktadır. Bu esasen şehir hayatının, bireyler ve topluluklarla ilgili gerçek zamanlı ve tarihsel verilerle bütünleşik hal almasını sağlamaktadır (OECD, 2016).

¹⁷ 2018 yılında ekonomi alanında Nobel ödülü alan P. Romer bu hususu, 2009 yılında bir TEDx konuşması ile ilk kez duyurduğu “iyi yönetim ve iktisadi kalkınma için Charter City/yasal yetkili şehirler” modeli ile açıklamaktadır. Bir “charter şehir”, yeni bir yönetim sistemi oluşturmak için “özel bir yargı yetkisi verilen belirli bir alandır”. Özel yargı yetkisinin amacı basit ama güçlüdür. Şehir yetkililerinin en iyi küresel uygulamaları benimsemelerine izin vermektedir. Bir ulus-devletin, yeni kuralları uygulaması için çok büyük bir birim olduğu kabulünden hareketle Romer; bu sıfırdan inşa edilecek şehirleri, yatırımcıları ve sakinleri çekmek için yeni kuralların ve kurumların getirildiği “ideal siteler” olarak önermektedir. Bk. www.chartercitiesinstitute.org.

¹⁸ DDK (2016) raporunda bu hususa ayrı bir önem verilmekte ve “kamu”nun veri toplama ve verileri işleme hakkının yetkinliğinin sadece verileri toplanan vatandaşlara daha iyi bir “kamusal hizmet” olarak kullanılması olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle kamu sektörünün dijital çözümlerinin sürekli iyileştirilmesi, teknolojinin ve toplumun gelişimi ile uyumlu olmak zorundadır.

Veriye dayalı vatandaşlık; bireysel karar alma, sorun savunuculuğu ve topluluk planlamasının bilgiye dayalı eylemler ile yapılması ve bu eylemlerin sonuçlarını gözlemlemek için gerekli araç ve verilerle güçlendirilmesi anlamına gelmektedir. Vatandaşlar, yalnızca değişim için dilekçe veren bir “başvurucu/ihbarda bulunan” olmak yerine, devletin en anlamlı şekilde hayata geçirebileceği uygulanabilir alternatifler önermek ve kamusal koşulların iyileştirilmesi için bir “hak” sahibidir (ESRI, 2016). Burada en önemli husus ise veri vatandaşının, devletin gizlilik hakkını korumak için aldığı önlemlerin nesnesi olan bir veri öznesinden daha fazlası olmasıdır.¹⁹ Veri vatandaşı, ulusal ama en önemlisi uluslararası hukuk nedeniyle gizliliğine saygı gösterilmesi hakkına sahip bir aktördür (Guild, 2019: 267-272). Veri vatandaşı, uluslararası hukukta kişisel verileriyle ilgili bir “hak” sahibidir. Bu hakların varlığı ile beraber devlet aygıtı “refah” kavramını, dijital alanı kapsayacak şekilde tadil etmek zorundadır. Bu tadil süreci ise yine piyasa aktörlerinin öncül olduğu teknolojik yeniliklerin kamusal alana gov.tech’ler aracılığıyla uygulanması ile mümkündür. Kamusal alanın gov.tech yapısı ise algoritmik tabanlı bir dijital refah devletini zorunlu kılmaktadır.

2.1.2. Dijital Refah Devleti’nin Algoritmik Yapısı

Birçok hükümet, veri bilimi teknolojilerini kamu sektörüne uygulamak için “dijital devlet” veya “e-devlet” programları oluşturmuştur. Bu programlar piyasanın öncülük ettiği veri bilimi teknolojilerini kamu sektörünü dönüştürmek için kullanılmaktadır.²⁰ Öyle ki; yapay zekâ tabanlı “robo-danışmanlar aracılığıyla memurların desteklenmesi, daha güvenli blokzincir tabanlı şifreleme ile kamu kayıtlarının güvenliğinin sağlanması ve blokzincirin akıllı sözleşmeler için kullanılarak yasaların kodlanması” gibi. Diğer uygulama alanları ise kamu politikasını geliştirmek için “büyük veri” ve “davranışsal/tahmine dayalı analitiğin” kullanılmasıdır. Yapay zekâ tabanlı yargı sistemlerini ve çevrimiçi uyuşmazlık

¹⁹ Mesela İngiltere Dijital Dönüşüm Ofisi (2016) “Hükümetin Dijital Dönüşümü” üzerine hazırladığı strateji belgesinde, bu hususu net bir şekilde şu şekilde tanımlamaktadır: “Veri, vatandaşların ihtiyaçlarına yanıt veren kamu hizmetlerini daha verimli hale getirmek için kritik bir kaynaktır. Veri, her şeyin dayandığı temel görevi üstlenir. Vatandaşların güvenliğini kazanmalı ve korumak gerekir. Kişisel ve hassas verilerin uygun yönetim çerçeveleri içinde güvenli, emniyetli ve etik bir şekilde ele alındığına dair vatandaşa güvence verilmelidir. Verileri, vatandaşların güveni için kurumsal sınırlar arasında paylaşmada daha iyi olunmalıdır.”

²⁰ Önde gelen örnekler Estonya, Singapur ve Birleşik Krallık’tır. Yapay zekâ veya blok zinciri projelerinden oluşan en kapsamlı program her vatandaşın bir dijital kimliğe, dijital imzaya ve kişisel kayda sahip olduğu ve neredeyse tüm devlet hizmetlerinin dijital ve çevrimiçi olduğu Estonya’nın e-Estonya (e-estonia.com) altyapısıdır. Estonya’nın en son girişimi e-Resident; kapsayıcılık, meşruiyet ve şeffaflık üzerine kurulu bir platforma erişim elde etmek için dünyadaki herkesin başvurabileceği ulusötesi bir dijital kimliktir. E-resident olanlar daha sonra AB iş ortamına erişebilir ve dijital kimlikleri aracılığıyla kamu e-hizmetlerini kullanabilirler.

çözümünü kullanarak yargı sürecini otomatikleştirmek ve internet teknolojisini kullanarak ulusal altyapıyı gerçek zamanlı olarak yönetebilmektir.²¹ Bu kapsamda literatürde “algoritmik devlet” olarak tanımlanan bir yapının temel bileşenleri ve iskeletini ifade eden Engin ve Treleaven (2019) tarafından oluşturulmuş aşağıdaki model önemli ipuçları vermektedir. Devlet yapısının teknolojik gelişmeler kapsamında algoritmik tabanlı hale gelmesi için bir model önerisinin iskeletini sunan tablo, kamusal hizmetlerin tamamının planlama aşamasından başlayarak uygulama adımlarını ortaya koymaktadır.

Tabloda’da görüleceği gibi kamusal yapının işlevselliği “proaktif vatandaş” anlayışı üzerine inşa edilmiş ve “kamusal faaliyetlerin basitleştirilmesinin” teknolojik imkânlar ile nasıl uyumlaştırılması gerektiğini ifade etmektedir (Bk. Kennedy, 2018). Aslında burada klasik maliye literatürün çokça tartıştığı “etkin devlet” kavramının değişim ve dönüşümüne dikkat çekilmektedir. Proaktif vatandaş kaynaklı anlık veriler yoluyla etkinleştirilen bir kamusal uygulamaya sahip devlet yapısının etkinliği ifade edilmektedir (Gutiérrez, 2018).

Kamu Hizmetleri	Devlet Memurlarına Destek	Ulusal Kamu Kayıtları	Ulusal Fiziksel Altyapı	Mevzuata Uyum	Kamu Politikasının Geliştirilmesi
vatandaşlarla etkileşim ve hizmet sunumu;	memurları destekleyecek akıllı araçlar;	kamu kayıtlarının ve yazışmaların sürdürülmesi;	kamu altyapısının bakımı ve işletilmesi	yasa ve tüzüklerin sürdürülmesi mahkemelerin, polis vb. yönetimi	kamu politikasının geliştirilmesi, memurların ve politikacıların desteklenmesi;
vatandaşlarla etkileşim ve hizmet sunumu; soruların yanıtlanması, hizmetlerin otomatikleştirilmesi, seçim süreçleri vb.	memurları destekleyecek akıllı araçlar; Memurlara yönelik robot danışmanlar, vaka yönetimi, etki/performans izleme.	1. formlar ve gönderimler 2. yazışmalar, 3. kişisel/vatandaş verileri. 4. Arka Plan Ofis operasyonları	1. Akıllı şehirler 2. Altyapı Planlaması 3. Ulaşım ve iletişim 4. Çevrenin korunması	kanunlar ve tüzükler (kodlama, doğrulama, simülasyon), yargılamalar ve kovuşturma, online olarak anlaşmazlıkların çözümü.	1- Halkın Nabızının tutulması 2- Politikalar Simülasyonu
Devlet Veri Tesisleri- Ulusal ve yerel yönetimler tarafından toplanan kamu verilerinin çevrimiçi olanakları Internet Of Things (IoT) - Algılayıcılar, Makinalar, Network Bağlantıları Yapay Zeka (AI) - Makina Öğrenme, Derin öğrenme, İstatistiksel modelleme Büyük Veri - Büyük, yapısal olmayan, heterojen veri yapıları ve ilişkisel bağlantılar Davranışsal ve Tahminsel Analitik - Davranışsal psikoloji Blockchain teknolojileri - Dağıtık Muhasebe, Akıllı kontratlar ALGORİTMİK DEVLET					

Kaynak: Engin ve Treleaven, *Algorithmic Government: Automating Public Services and Supporting Civil Servants in using Data Science Technologies*, 2019.

²¹ Yapay zeka’nın gelişim süreci ve istihdam üzerindeki etkisi için bk. Kabaklarlı (2020).

Algoritmik Devlet modeli kapsamında açık veri hareketleri, hükümetlerin verilerini data.gov gibi çevrimiçi platformlar aracılığıyla kullanıma sunmaya teşvik etmektedir. Verilere erişmek, bunları kullanmak ve paylaşmak için altyapı sağlayan hükümetler, kamu sektöründeki inovasyonun önemli bir itici gücüdür (OECD, 2016).²² Büyük veri olarak ifade edilen bu yapı; vatandaşların etkileşimleri, sosyal medya içerikleri, e-posta metinleri, anket yanıtları, telefon görüşmesi kayıtları, internete bağlı sensörler tarafından oluşturulan veriler vb. aracılığıyla resmi olarak toplanan yapılandırılmış verilerin bir karışımını kapsamaktadır.

Büyük veri kavramının hacmi, hem kuruluşlar tarafından üretilen veri çeşitliliği hem de bu verilerin oluşturulma ve güncellenme hızı literatürde büyük verinin 3V'si olarak adlandırılmaktadır: doğruluk/*veracity*, değer/*value* ve çeşitlilik/*variety*. Burada doğruluk veriyi, değer bireyi, çeşitlilik ise kamusal alanı nitelendirmektedir. Yukarıda da izah edildiği üzere yapay zekâ teknolojilerinin kamu sektöründe kullanımına karşı olumsuz eleştiriler de mevcuttur. Eleştirilerin ana argümanı; genellikle önyargılı, eksik ve/veya kusurlu olan verilere bağımlılıkları ve sonucu üreten süreçlerin şeffaf olmaması gibi nedenler üzerine kuruludur.²³ Kamu sektöründe yeni teknolojilerin kullanımı; mahremiyet, güvenlik ve gözetim konusundaki değişen kamuoyu algısı gibi bir dizi tartışmayı da gündeme getirmektedir. Bu durum genelde kişisel verilerin mülkiyeti ve sömürülmesi olarak tartışılmaktadır. Diğer bir tartışma ise “vericilik kültürü”²⁴ olarak ifade edilen her türlü politikanın varlığının dayanağının “veri simsarlarının” analizi sonucunda oluşan bilgiler olmasından kaynaklanan rahatsızlıktır. Herhangi bir kamusal politikanın ne gösterebileceğine dair veriye dayalı hipotezler olmadan analiz yapılamayacağı anlayışının çok kategorik olmasının eleştirisi yapılmaktadır (Berry, 2019: 43-47).²⁵

²² Petropoulos vd.’nin çalışması (2019), Avrupa bölgesindeki refah devleti uygulamasının otomasyon ve dijitalleşme ile beraber istihdam üzerinde olumlu katkısı detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Ayrıca dikkat çektikleri diğer bir husus ise teknolojik gelişmeler ile beraber “üretkenliğin” arttığını ve bu durumun yaygın olarak “teknolojik platformlar” eliyle sağlandığını, sermaye yoğun olan bu yatırımların ülkeler arasında bu kadar yaygın olmasının ise teknolojik değişimi zorunlu kıldığıdır.

²³ Yapay zekânın 1950’li yıllarda gündeme gelmesine rağmen kullanımının gecikmesinin ve son on yılda yaygınlaşmasının temel nedeni “veri toplama” işlemlerinin son zamanlarda artması ile ilgilidir. Yapay zekâ kavramının ortaya çıkışı ve kullanım alanına ilişkin detay bilgi için bk. Petropoulos vd. (2019).

²⁴ OECD (2016) raporunda bu husus “veri tufanı” şeklinde ifade edilmiş olup olumsuz bir anlam olarak kabul edilmemektedir. Sadece artan veri akışının “işlenebilmesi” için kamusal kapasitenin artırılmasının zorluğuna dikkat çekilmiştir.

²⁵ Berry (2019: 50-51) bu hususu Amazon’un CEO’su J. Bezos’un “insana hizmet” dediği, Amazon Mechanical Turk (AMT) üzerinden örneklendirmektedir. Normalde bir insan bir bilgisayara istekte bulunur ve bilgisayar görev hesaplamasını yapar, ancak Mechanical Turk gibi yapay zekâlar tüm bunları tersine çevirmektedir. AMT, XVIII. yüzyılda kullanılan “kasasının içinde saklı küçük bir satranç ustası” tarafından yönetilen bir

Bu durum literatürde (Dencik, 2018); *gözetim toplumu*, *gözetim kültürü*, *gözetim devleti* ve *gözetim kapitalizmi* gibi kavramların kullanılmasına ve analiz edilmesine yol açmaktadır. Günlük yaşamda gözetim deneyimi; bireylerin kamusal ve özel alandaki her yerde bulunan, havaalanları ve otoyollarda, binalarda, araçlarda ve her biri veri toplayan, depolayan, ileten, analiz eden ve üzerinde işlem yapan yaygın cihazlarda gömülü haldedir.²⁶ Bu husustan daha önemlisi ise gözetim kültürünün, bireylerin daha aktif olduğu yerlerde mevcut olmasıdır. Günlük yaşamda sıradan bireyler, büyüyen bir gözetim kültürüne katkıda bulunan veri kaynağı haline gelmektedirler (Gutiérrez, 2018). Burada veri vatandaşı üzerinde kontrol sağlamak ve devletin siyasi bir aktör olarak onların yetkisini ele geçirmek için gözetim kapitalizminin önemli destek sunduğunu da ihmal etmemek gerekir. Öyle ki, izlenmek bir yaşam biçimi halini almaktadır. Bu açıdan bireyler; devlet gücene sadece kamusal hizmetlerin kullanımından ve vergi mükellefi olarak (bütçe hukuku ile) değil, günlük yaşamın her aşamasında tabi olmaya başlamaktadır. Diğer bir ifadeyle gözetim kültürü sayesinde birey, olumlu ve/veya olumsuz olarak proaktif vatandaş kimliği ile doğrudan kamunun öznesi haline gelmektedir (Işın ve Ruppert, 2019; 2020).

Dijital olarak vatandaşlar, artık internet ve veriler tarafından kamusal alana doğrudan aracılık etmektedirler. Dijital vatandaşlar bu verilere ilişkin hak iddiasında bulunurken bunu kendi kendilerini yönetmeye teşvik edecek şekilde, “siyasi/kamusal etki” yaratmaya çalışarak yapmayı tercih ederler. Anlamlı bir veri politikasının ortaya çıkması için gözetim kültürü, toplumsal veriler ne kadar dikkatli ve doğru bir şekilde sunulursa sunulsun basitçe ve tarafsızca incelenemez. Çünkü vatandaşlar; kimlikleri, sosyo-politik tercihleri (özellikler), yaşam hakları, tüketim tercihleri ve diğer kategorilere (toplumsal sınıflandırma) bağlı olarak doğrudan etkilenmektedir (Lyon, 2019: 66-73; Petropoulos vd. 2019). Veri politikaları muhatapsal etkileşimi dinamik hatta simetrik olmayan bir bağlamda sürekli olarak yeniden yapılandırdığı için bu politikaların meşruiyeti tartışılabilir.

“satranç oynama otomatı” olan Mechanical Turk’ten adını almıştır. Mechanical Turk, gözlemcileri satranç oynama becerisinin görünürdeki mekanizasyonu ile şaşırtmıştır. Satranç oynama işlemi aslında cihazın “arayüzünün” arkasında gizliydi. Bu nedenle satranç oynama becerisi, bir bütün olarak sistemin içinde yer alırken bir insanın somut satranç oynama becerilerini kullanıyordu. Amazon Mechanical Turk kendisini “yapay zekâ” olarak adlandırmıştır. Bu durum ise “teknoloji üreticilerinin büyük hacimli küçük veri işleme görevlerini dışarıya aktarmasını” sağlayan “insan zekâsı” görevlerinin kavramsallaştırma biçimini yansıtmaktadır.

²⁶ Mesela “akıllı sayaçların” ev-ofis ortamında kullanımının ciddi bilgi ürettiği ve bu sayaçların “işlev kaymasına/function creep” yol açacağı için “mahremiyet” ihlalini önlemek için Avrupa’da akıllı sayaçlara ilişkin yasal çerçevenin hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Bk. Veale (2018).

bunlar yeterli bir onay derecesine dayanmaktadır (OECD, 2016; Deibert ve Pauly, 2019: 81-95).

Siyasi bir aktör olarak veri vatandaşı, davranışlarını etkilemek ve “devletin edilgeni” olmasını isteyenler tarafından ayrı ayrı ele alınması gereken verilştirilmiş parçaların bir koleksiyonu haline gelmektedir (Işın ve Ruppert, 2019; 2020). Veri vatandaşı; bütün ve tutarlı bir birey olmaktan çıkmakta ve bunun yerine parçalanmış şekli ile “güçlerin, kimliklerin, bağılıkların ve ilişkilerin” bir bileşeni olmaktadır. Bu teknolojiler aracılığıyla internetin işleyiş biçimi veri vatandaşını, çevrimiçi kamusal alanın algoritmik güdülemesi/dürtmesi şeklinde konumlandırmaktadır (Cobbe, 2018: 160-165). Ancak devlet, dijital teknolojilerin bir amaç değil, araç olarak kabul etmesi ile bu sorunu hızlı bir şekilde aşabilecektir. Bu durum ise büyük verinin ve yeni analitik araçların kamusal alanda “rıza mühendisliği” olarak kavramsallaştırılan bir formunu ortaya çıkarmaktadır.²⁷ Aslında kamusal alan hem bir “normatif ideal” hem de tarihsel uygulamaların kurumsal bir analizi olarak kabul edildiğinde, bireysel etkileşimlerin gerçekleştiği ve giderek çevrimiçi hale gelen “buluşma noktaları” olmaktadır. Bu etkileşimleri büyük veri kümelerinde gözlemlene, gözetleme ve toplama yeteneğini ortaya çıkaran kısmen çevrimiçi bir kamusal alana geçiş, “hesaplamalı siyaset”e de yol açmıştır. Aslında yukarıda ifade edildiği gibi Weber’in “orantılı davranış” olarak ifade ettiği “hesaplamalı siyaset”, bireysel davranış bilimlerinden bilgi alır ve çevrimiçi analizler de dâhil olmak üzere deneysel yaklaşımlar kullanılarak rafine edilir ve genellikle insanları profillemek için kullanılmaktadır. Bu nedenle hesaplamalı siyaset, büyük verinin ve ona eşlik eden analitik araçların varlığına bağlıdır.²⁸ Veriyi elinde tutanlar, bireyler hakkında çok şey bilirken bireyler veri uygulayıcılarının onlar hakkında ne bildiğini bilmezler. Ancak hesaplamalı siyaset, bu uzun tarihsel eğilim yürüyüşüne önemli niteliksel farklılıklar getirmektedir (Tüfekçi, 2014). Tüfekçi’nin bu tanımlamasına farklı bir yaklaşım ise Velden ve Milan (2018) tarafından “hesaplanmış kamuoyu” olarak yapılmaktadır. Aslında her iki tanımlama da “veri aktivizmi” olarak ifade edilebilir.

Buraya kadar ifade edilenler kapsamında veri vatandaşlığının etkilemesinden daha çok etkiye ve yönlendirmeye açık bir hedef olarak gözetim devleti ve gözetim

²⁷ Halkla ilişkiler öncüsü E. Bernays (1947) sorunun kökenini, iletişimin siyaset üzerindeki etkisini “Rızanın Mühendisliği” olarak açıklamış ve “dünya küçüldü” klişesinin aslında yanlış olduğunu savunmuştur. Bernays bunu, herhangi bir demokrasinin kaçınılmaz bir parçası olarak görmüştür. Ancak Bernays, “rızanın mühendisliği” tekniklerinin “değer” açısından tarafsız olduğunu savunmuştur (Akt. Tüfekçi, 2014).

²⁸ Bu hususta farklı sektörler açısından konunun değerlendirilmesi ve çözüm önerileri için kamunun üstlendiği rolün mahiyeti hakkında bk. Larsson ve Teigland (2020).

kapitalizmi kapsamında konumlandırıldığı ifade edilmiştir. Ancak veri aktivizmi süreci tek yönlü bir işlem olarak görülmemelidir. Çünkü veri vatandaşları veri aktivizmi sürecine, elde ettikleri teknolojik imkânların etkileşimi sayesinde iştirakçi olmaktadır. Bu durum aslında gözetim kültürünü kabul eden veri vatandaşını, “hukuksal alana” daha fazla sığınması veya kendini yok saydırmak için “makineyi kapatma” alanına yönelmesi seçeneklerine sürüklemektedir. Ancak çevrimiçi hayat ikinci seçeneğin uygulanmasını pek de olası kılmamaktadır.

Bu nedenle gözetim kültürü anlayışı kapsamında veri vatandaşı, kamusal alanın esas öznesi olarak daha fazla “yasal zırh ve korunma” talebiyle devletin hükümlerine gücüne karşı “haber alma, bilgi edinme, verinin mahremiyeti” gibi hususların varlığına ilişkin taleplerini bir “hak” olarak savunmaktadır (Larsson ve Teigland, 2020). Algoritmik tabanlı gözetim devletin yasal alanda kalması için bütçe hukukunun esas aktörü olan birey, seçme hakkını ve vergi mükellefiyetini devletin hükümlerine gücüne karşı etkin bir “silah” olarak kullanmaktadır. Proaktif vatandaş konumu ile birey, algoritmik tabanlı devletin kamusal kolaylıkları sunması ile birlikte kamusal alanın aktif takipçisi konumuna ulaşmaktadır. Algoritmik tabanlı devletin bireye sunduğu kamusal kolaylıklar sayesinde kamusal alanın sınırlılığı ise bireyin seçme hakkı ve vergi mükellefiyeti konumu ile mümkündür.

2.2. Dijital Refah Devletinin Vergi Anlayışı

Çalışmanın bu kısmında “vergilendirme yetkisi” ve vatandaşın bu hususa eklenmesi bütçe hukuku kapsamında ele alınacak olup özellikle kamu yönetiminin algoritmik tabanlı bir hale bürünmesi ile vergilendirme alanının genişlemesi ve vatandaşın ise vergi ödeme istekliliği üzerinde durulacaktır. Ancak tekrar ifade etmek gerekirse, gelişmekte olan ülkelerde gözetim kültürü yaygınlaşıp gözetim devleti mevzilenirken veri vatandaşı bilincinin oluşmaması veya geç oluşması önemli bir handikap olmaktadır. Bu sıkıntılı duruma rağmen, algoritmik tabanlı devlet yapısı ve bu yapının vergileme anlayışı üzerine tespitler yapılması literatürde yeni tartışmaların yaygınlaşmasına da aracılık edecektir.

Dijital refah anlayışının geliştiği devlet, bir taraftan vergilendirme yetkisinin esası ve vergi politikalarının işlerliğini dikkate almakta bir taraftan ise vergi mükellefinin beklentilerini realize edecek kamusal uygulama alanlarını geliştirmeye çalışmaktadır (Larsson ve Teigland, 2020). Gelişen teknolojik imkânlar kapsamında devlet açısından vatandaşın hak ve yükümlülüklerle sahip bir birey olarak kabul edilmesinin sonucu, bireyin yükümlülüklerinin çerçevesini ve

etkinliğini belirleyen temel unsurun “haklar” olmasıdır. Diğer bir ifadeyle haklar yükümlülükleri incelemekte olup bireyin haklarının devlet tarafından ifa edilmesinin sonucu ise yükümlülükleri yerine getirmede daha istekli vatandaşların olduğunu göstermektedir.

Bu durum devletin hükümlerlik gücüne dayanılarak oluşturulan vergi anlayışının, bireyin vatandaş konumunun daha teknolojik-politik bir hal alması ile değişmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.²⁹ Veri vatandaşı ise daha proaktif bir görev üstlenmesi ile beraber bütçe hukukunun esas aktörü olmasının avantajlarını kullanmak istemektedir. Yukarıda izah edilen gözetlenen veri vatandaşı, her türlü bilgisine erişim hakkı ve bunu işleme kapasitesine sahip olan dijital devletin kamu harcama hukukunun daha yakın takipçisi olma hakkını, veri vatandaşlığı sayesinde elinde bulundurmak ve kullanmaktadır. Proaktif vatandaş, gözetim kültürünü kabul ederek gözetleyen devlete karşı kamu harcama hukukunun gözetleyeni ve anlık tepki vereni konumunda olma yolunda daha istekli bir pozisyon edinmektedir. Bu durum bize birey-devlet ilişkisinin daha organik/orantılı bir hal almasına sahip olunan bir sürecin ortaya çıktığını göstermektedir.

Günümüzde ki değişim/dönüşüm sürecine göre verginin; gözetim ile ilgili unsurların yani “birey, piyasa ve devlet”in ortak noktası veya ağırlık merkezi olduğunu ifade edebiliriz. Fiyatlandırma sürecinin hemen hemen her alanı kapsadığı günümüzde birey; “kullanım hakkı”nın bedelini ödemekten imtina etmemektedir. Kamusal hakların kullanım bedelini “vergi” olarak kabul edecek olursak vatandaş için önemli olanın piyasa tecrübesinden edindiği fiyat/performans anlayışdır. Zaten hakların öncelikli olduğu ülkelerde, vergilerin adaletsizliğinden daha önemli olanın “ödünleşmek” olduğu genel kabul görmektedir.

Bu nedenle kamu harcama hukukunun tahmine dayalı yıllık uygulamasında aksamalar olmasını, esnetilmesini veya ihmal edilmesini daha iyi analiz edebilecek veri setine ulaşma imkânlarına sahip veri vatandaşları söz konusudur. Bunu “rasyonelleşme” olarak tanımlamak yerine, “bilgiye hızlı ulaşma” veya kamusal alanda meydana gelen etkileşimlerden “hızlı haberdar olma hakkı” olarak görmek daha anlamlı olacaktır. Özellikle yerel yönetimler açısından bu durum, daha yoğun olarak vatandaşın anlık değerlendirmesine sahip dijital imkânların varlığı ile

²⁹ DDK (2016: 11) raporunda dijitalleşme ile birlikte artacak olan kamu finansmanı açısından bu husus şöyle değerlendirilmektedir: “Refah sisteminin finansmanı, bireyler ve işletmeler tarafından ödenen vergilere ve ücretlere dayanmaktadır. Ancak dijital gelişme ve yeni iş modelleri, kamu sektörünün gelir modellerine ve düzenleyici modellerine de meydan okuyacaktır. Küresel ve dijital ekonominin büyümesi, uzun vadede yeni çözümler gerektirecektir”.

gerçekleşmektedir. Aynı durum merkezi hükümetlerin dijital alanda faaliyetlerini artırmasıyla beraber vatandaşın; analiz, tepki, yadırgama, eleştirme veya olumlama sürecini de içermektedir. Vatandaşın proaktif hali olarak tanımlanan bu süreç; kamu harcama hukuku öncelikli bir hal ile başlamış olmasına rağmen aynı zamanda vergi politikaları sürecinin de aynı kapsamda vatandaş ve devlet arasında daha “okunabilir, anlaşılabilir, kabul edilebilir” olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla gelişen teknolojik imkânlar ile beraber vergi mükellefiyeti; veri vatandaşının daha gönüllü ve istekli bir davranış sahibi olması, devletin ise vergi tahsilatı kabiliyetinin artması ile sonuçlanmaktadır.

Peki “dijital refah devleti”nin nasıl bir vergi tekniği ve uygulaması olması gerekir? sorusunu öncelikle vergilendirmenin ekonomi politiğinin, tekno-politik bir hal alan veri vatandaşı anlayışını benimsemesi ile ele almak gerekir. Diğer bir ifadeyle, veri vatandaşının proaktif davranışı nedeniyle geleneksel maliye literatürünün vergilendirme yetkisinin yeniden ele alınmasıdır. Özellikle vergilendirme yetkisinin değişimiyle ilgili bir husustan bahsedilmemektedir. Dijital gelişmeler ile birlikte devlet, “algoritmik” imkânları kullanarak “vergi kaçakçılığını ve vergiden kaçınma” sürecini önlemeye çalışırken vatandaş ise verginin kullanım yerini, zamanını ve etkinliğini daha fazla önemsemektedir.³⁰ Bu iki farklı bakış açısının kesişme noktası ise yeni bir vergi iskeletini oluşturacak olan vergilendirme yetkisi ve kapsamını zorunlu kılmaktadır. Vatandaşın bakış açısı fiyat/performans piyasa davranışını ortaya koyarken devlet ise “vergilerin tahsil kabiliyeti”ni incelemektedir. Maliye literatüründe var olan “çıkar-baskı grubu”nun aktörü dijital imkânlar ile beraber “proaktif vatandaş” olmaktadır. Devletin vergi teşvikleri ile yatırımcıya/sermayedara ayrıcalık tanınması ise proaktif vatandaş “yeni istihdam ve teknolojik gelişmeler” sağlayacağı için pek rahatsız etmemektedir. Vatandaşa rahatsızlık hissi uyandırmayan bu uygulamaların ana nedeni ise “dijital refah devleti”nin kapsamının gelişmesi ve daha fazla bilgiye erişim imkânı ile “haz ve konfor” alanını vatandaşa sunmuş olmasıdır.

Bu durumu R. E. Wagner (1998) şu şekilde özetlemektedir: bireyin özel mülkiyet alanını sınırlandıran temel araç “vergi”dir. Vergi, özel mülkiyet alanından kamusal (kolektif) mülkiyete aktarılan fazlalıktır. Burada aktarılan fazlalık, bağış veya

³⁰ Dünya Bankası (WB, 2020) tarafından hazırlanan “Kayıt Dışılığın Uzun Gölgesi: Zorluklar ve Politikalar” adlı çalışma, iktisadi faaliyette bulunanların (özellikle emek-yoğun sektörlerin) vergilendirme alanı kapsamında olmamak için 160 farklı gelişmekte olan ülke verisine dayanılarak yapılan ölçümlerle ortaya koymaktadır. Ülkelerin vergi politikalarının “ödeme” sürecine dönüşmemesi ve “tahsil kabiliyeti” içermemesinin nedenleri sadece “mükellefler” açısından ele alınacak bir durum değildir. Aynı zamanda “vergi iskeleti” açısından da incelenmelidir.

devletin hükümlerlik gücünün gereği olarak görülebilir. Ancak sorun, “bedavacılık” veya “aşırı yük” kavramları ile izah edilecek bir anlayışı aşmaktadır. Eğer bu durum aşılamazsa vergilendirme, ödeyicileri tarafından bir nevi “zorunlu mübadele” olarak görülecektir. Bu nedenle vergilendirmenin hükümlerlik gücü ile değil, “ortak yarar/fayda için vatandaşın kendi kendini fiyatlandırması” olacak şekilde tasarlanması ve yapılması gerekmektedir. Aslında bu durum vergilendirmenin “ödül veya ceza” sistemi olarak kullanılmasını da (ayrımcılık yapmama ilkesi) engellemektedir. Ancak bireysel ilişkilerin arttığı dijital ortamda, veri vatandaşının “özel mülkiyet” alanının (bilgi, gayrimenkul ve menkul) korunması ve mahremiyetinin ihlal edilmemesi, aslında “özel mülkiyetin eşitler arasında kullanımı” için devlete düşen görevi ifade etmektedir. Dolayısıyla dijital refah kavramı ile beraber “vergi ödeme” daha sıcak bir kavram olarak vatandaşın piyasada muhatap olduğu “fiyat” kavramına yaklaşmaktadır. Bu durum elbette ki demokrasilerin gelişmişliğine, devletin şeffaflık ve hesap verilebilirliğine bağlı anayasal demokrasiler için daha anlamlı olmaktadır (OECD, 2016). Bu açıdan veri vatandaşının proaktif davranışı ile kamusal harcamalar konusunda “fayda/yarar” ilkesini daha iyi özümseydiği ve takip edebildiği bir sürecin varlığı, vergilendirme yetkisinin daha tahsil kabiliyetli bir sonuca ulaşmasını sağlamaktadır.

Bununla birlikte “yeniden mali dağıtım” işlevi bakımından da meseleye bakacak olursak vergilendirme politikası, kamu harcamaları ve özellikle doğrudan mali yardımlar ile gelir dağılımının yeniden düzenlemesine de aracılık etmektedir. Bu durum gelir seviyesi düşük olan vatandaşlara ve bölgelere doğrudan devlet desteği ile gelir dağılımının iyileştirmesine katkı sağlamaktadır. Nobel ödüllü iktisatçı J. E. Stiglitz (1987) bu hususu “refahın yeniden dağılımı” olarak ifade etmiştir. Dijital refah devletin ortaya çıkması ile birlikte refahın yeniden dağılımı, “asimetrik bilgi” (Bk. Alp ve Karakaş, 2008) problemini piyasa aktörlerinin lehine olacak şekilde hızlı ve daha az maliyetle çözüme kabiliyetine sahiptir. Piyasa aktörleri “ucuz ve hesaplı” olana erişim imkânı nedeniyle, refah artırıcı bir süreç ile karşılaşmaktadırlar. Aslında bu durum teknolojik gelişmeyi etkin kullanabilme kapasitesine sahip olan piyasa aktörlerinin sunduğu, kamusal hizmet niteliği sağlayan ve refah artırıcı özelliği nedeniyle kamu-özel ortaklığına haiz bir platform görevi üstlenmesi ile ortaya çıkacak olan optimalitedir.

Vergilendirmenin optimalitesine ilişkin tartışmalar F. P. Ramsey’in (1903-1930) çalışmaları ile başlamıştır. Tartışma daha sonra vergilendirmenin “pozitif ve normatif analizi” şeklinde ele alınmıştır. Pozitif analiz vergilendirmenin “iktisadi sistem” üzerindeki etkisine, normatif analiz ise verginin “aşırı yük”ü nedeniyle “refah kaybı” üzerine yoğunlaşmaktadır. Diğer bir ifadeyle pozitif yaklaşım

“verimlilik”, normatif yaklaşım ise “hakkaniyet” açısından vergilendirmeye yaklaşmıştır. Vergilendirmenin normatif yaklaşımına alternatif bir yaklaşım ise Nobel ödüllü iktisatçı H. A. Simon’un (1916-2001) çalışmalarından türetilen “adil vergilendirme” yaklaşımıdır. Bu yaklaşımların uygulama adımlarının sonucunda ortaya çıkan temel problem ise Nobel ödüllü iktisatçı G. Becker’in (1930-2014) gündeme getirdiği çıkar-baskı gruplarının ve seçmenlerin vergi politikalarını siyasal karar alma mekanizmasını etkileyerek değişikliğe tabi tutmasıdır (Bk. Profeta, 2003). Bu durum ise vergi politikasının “politik bir sürecin sonucu” olduğunun dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim vergi politikasının tam olarak anlaşılabilmesi için Weber’in (2015) tespit ettiği gibi verginin yapıldığı/tasarlandığı “politik ortamın” kavranmasıyla mümkündür. Çünkü bu durum bir meslek olarak siyasetçinin, “politik kâr veya maliyet” sürecini ortaya çıkarmaktadır.

Vergi iskeleti politik sürecin bir ürünü olmasına rağmen vergi politikasının ekonomik analizi nadiren vergi iskeletinin tasarlandığı politik ortamı hesaba katmaktadır. Ayrıca vergi iskeleti uygun şekilde tasarlanırsa, kolektif seçim süreci devletin hem vergi hem de kamu harcama tarafında verimliliğini artırmaya yardımcı olabilecek açıklanmış bir tercih mekanizması da sağlayabilir (Holcombe, 1998). Bu nedenle “demokrasi ile vergilendirme” arasındaki yapısal ilişkinin tanımlanması veri vatandaşlığı açısından daha önemli olmaktadır. Gelişmiş demokrasi kavramı, bu çalışma açısından proaktif vatandaş kavramının sonucu olarak kabul edilmektedir. Demokrasi ile vergilendirme arasındaki ilişkinin etkinliğini belirleyen temel unsur ise kamusal alanın göreceli büyüklüğüne bağlıdır. Vergilerin kamu tarafından etkin kullanıldığının göstergesi olarak kamusal mal ve hizmetlerin arzında verimlilik için çabalamak kamu açısından değerli bir hedeftir. Ancak kamu ekonomisinde bütçe hukukunun bütünselliğinden dolayı, vergi ile harcamaların kategorik olarak birbirinden ayrılması mümkün değildir. Burada temel sorun ise vergi sistemlerinin “klasik bir iskelet yapısı”na sahip olmasıdır. Özellikle vergi konuları olarak gruplandırılmış olan faaliyetler ve matrahlar üzerinden alınan çeşitli nominal oran yapıları ile matrahı değiştiren kesintiler, muafiyetler gibi birçok özel hüküm bulunmaktadır.

Bu vergi iskeletinin siyasi ve ekonomik bir dengede nasıl kesiştiği ise önemli bir sorundur.³¹ Literatürde bu sorun iki farklı yaklaşımla açıklanmaktadır. Bunlardan

---

³¹ Mesela Ehrhart’ın (2013) 56 farklı gelişmekte olan ülkeden elde ettiği veriler ile “seçimler ve vergilendirme” ilişkisine ait çalışması bu hususta önemli bilgiler aktarmaktadır. Seçim dönemlerinden önce “iktidar” partisi, “dolaylı vergi” oranlarını ciddi düşürürken “doğrudan vergi” oranlarına dokunmamayı tercih etmiştir. Bu durum vatandaşın bir seçmen olarak “siyasi etki”sine bir karinedir.

ilki, “rekabetçi denge paradigması”dır. Bu görüşe göre karmaşık vergi yapıları, seçmenin baskılarının bir sonucu olarak bir dengede ortaya çıkar ve güç merkezleri arasındaki rekabet bu dengeyi belirler. İkinci yaklaşım ise devletin hükümlerlik gücüne ve egemenlik yetkisine anayasal kısıtlamaların getirildiği “Leviathan Modeli”dir. Leviathan Modeli, vergi iskeleti üzerindeki kısıtlamaların niteliğini değerlendirmek için kullanılabilecek normatif bir çerçevedir (Winer, 2019). Bu açıdan Nobel ödüllü iktisatçı J. M. Buchanan’ın (1919-2013) “kamusal harcama” tarafını dikkate almadan vergi konusunda ki önerinin anlamsızlığı üzerine eleştirisi literatüre farklı bir bakış açısı sağlamıştır. Aslında bu görüş yukarıda da izah edildiği üzere Weber’in (2015) siyasetçinin “orantılı davranışı” yaklaşımı ile de mütenasiptir. Vergi iskeletinin tarafların kabul edebileceği şekilde oluşturulması, “sosyal, siyasi ve ekonomik” maliyetleri azaltıcı bir fonksiyon ile en büyük refah katkısı sunmaktadır (Holcombe, 1998).

Vergilendirme politikası, genellikle bu gelirlerin nasıl harcanacağı dikkate alınmadan yapılırsa da Buchanan’ın vergi iskeleti önerisi, kamu harcamalarının en uygun seviyesini ve karışımını teşvik etmek için nasıl tasarlanabileceğine yol göstermektedir. Ancak bu konuda Nobel ödüllü iktisatçı P. Samuelson (1915-2009) tarafından kamu harcamalarıyla ilgili en önemli sorunun “verimli üretim seviyesini belirlemenin zorluğu” olduğuna ilişkin ciddi eleştiri getirilmiştir. K. Wicksell (1851-1926) ve E. Lindahl’ın (1891-1960) çözmeye çalıştığı sorun tam da budur. Wicksell’in yaklaşımına dayanarak Buchanan en uygun vergi iskeletinin, vergi gelirlerinin nasıl harcanacağı hesaba katılmadan tasarlanamayacağını savunmuştur (Bk. Holcombe, 1998; Marciano, 2020).

Literatürde Wicksell ve Lindahl tarafından ilk kez dile getirilen “mali zorlama”ya dayalı vergilendirme anlayışının, “ödeyicilerin ödedikleri ile elde ettiklerini” mukayese etmeyecekleri ve buna göre bir davranış şekli geliştirmeyecekleri ön kabulüne dayandığını ifade etmektedirler. Wicksell ve öğrencisi Lindahl bu durumun bireyin elde ettiği/edeceği “kamusal mal ve hizmet” için “memnuniyet katsayısı/olumlama onayı” gibi hususları dikkate alacak şekilde yapılması ile bir nevi “piyasa fiyatı” olarak ödeyicinin “vergi”yi kabul edebileceğini savunmaktadırlar (Winer, 2019). Bu yaklaşımın temeli ise vergi ödeyicisi konumunda olan vatandaşın “hareketlilik” kabiliyetine dayanmaktadır. Bireylerin davranışlarını/tercihlerini tam olarak yansıtabilirdiği bir ortamın varlığı üzerine kurulu olan bu yaklaşım, “muhataplar arası vergi uyumlaştırması” olarak ifade edilmektedir. “Kullanım bedeli” kavramı, piyasa fiyatlandırması ile birlikte ortaya çıkmış olmasına rağmen “Lindahl Fiyatlandırması”nın temelini oluşturmaktadır. Lindahl Fiyatlandırması, kamu harcamalarının seviyesiyle ilgili bir fikir birliği

sağlayıp siyasi süreci kamu harcamalarının en uygun seviyesine doğru yönlendiren en iyi mekanizmadır. Kısacası fayda ilkesi, yalnızca bir vergi eşitliği ilkesinden çok daha fazlası olmaktadır (Holcombe, 1998).

Ancak çalışmamız açısından daha önemlisi ise dijital refah döneminin yaygınlaştığı ve her devletin bu sürece uyumlanma becerisi gösterdiği XXI. yüzyılın ilk çeyreğinde vergilendirme yetkisinin ve iskeletinin değiştirilmesinin gerekliliğidir. Bu gerekliliği ise Wicksell ve Lindahl anlayışının, “bireyin tercihini yansıtmaması” önerisinin dijital dönemin artması ile beraber daha uygun bir platformda gerçekleşmesi olarak tanımlayabiliriz. Gözetim toplumu döneminde devlet her türlü bilgiye erişim imkânı için veri vatandaşlığı kavramından ve piyasa aktörlerinden istifa ederek daha güçlü hükümlerlik gücüne sahip olduğu gibi birey de verinin öznesi olarak devlete karşı tercihlerini daha hızlı ve etkili bir şekilde sunmaktadır. Bu durum bireyin; kamusal alanın temel aktörü olması ile beraber sadece seçim dönemlerinde değil, seçim sonrası uygulama dönemlerinde de dijital ortamın çok hızlı organize olma imkânlarını kullanarak esaslı bir “kamuoyu/kamu vicdanı” gibi kavramlar ile devletin hükümlerlik gücünün karşısında “hak talep eden” olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla kamusal ihtiyaçlar için gerekli olan vergilerin harcanma sürecinin de iştirakçisi/takipçisi konumuna gelen bir vergi mükellefliliği söz konusudur. Bu durum “vergi uyumlaştırması” olarak ifade edilen sürecin daha sağlam ve hızlı bir şekilde ortaya çıkacağını göstermektedir.

Aslında Wicksell ve Lindahl’ın “vatandaşın hareket kabiliyeti” olarak ifade ettiği durum, dijital gelişmeler sayesinde bireyin hak talebinin kamusal alandaki karşılığı olan “harcama ve ödeme” kıstaslarını “fiyat bağlamında bir ödünleşme” olarak ortaya koymaktadır. Çalışmada verginin türleri, oranları, muafiyetleri ve istisnaları gibi hususlar değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Nedeni ise proaktif vatandaşlığın etkin ve hızlı tepkisi sonucu, yanlış bir uygulamanın hızlı bir şekilde kamusal otorite tarafından geri çekilmesidir. Mesela son dönemde ülkemizde gündeme gelen “kredi kartlarından savunma sanayi fonuna maktu kesinti” yapılmasına ilişkin yasal öneriden, piyasa aktörleri tarafından gelen hızlı tepkiler ile devletin geri adım atması gibi.

Bu hususun en güzel fiili örneği ise II. Dünya Savaşı sonrasında “serbest ticaretin” gelişmesi ile birlikte azalan “tarife vergileri”nin yerine KDV’nin (Katma Değer Vergisi) icat edilmesi ve özellikle ithalattan alınmasıdır. Bu uygulama halen

geçerliliğini korumaktadır (Winer, 2019).³² Aynı şekilde bankacılık işlemlerinin yaygınlaşması ile beraber BSMV'nin (Bankacılık ve Sigortacılık Muamele Vergisi) uygulanmaya başlaması, taşıt sahipliğinin artması ile beraber hem MTV'nin (Motorlu Taşıtlar Vergisi) hem de akaryakıt üzerinden alınan ATV'nin (Akaryakıt Tüketim Vergisi) keşfi gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Nitekim dijital gelişim ile birlikte vergi iskeletinde meydana gelecek değişiklik ile farklı vergilendirme alanları söz konusu olabilir. Mesela Dijital Hizmet Vergisi gibi. Dolayısıyla dijital refah sürecinin etkisi gözle görülür ve ölçülebilir bir durumda iken bu durum muhataplar olan birey-piyasa-devlet üçlüsünün, “vergi uzlaşısı”nın daha kolay bir platforma sahip olduğunu göstermektedir.

Buraya kadar izah edilenler kapsamında literatür web bilimini muhataplar arasında birey için “edilgen” bir süreç olarak tanımlama gayreti içerisinde olsa da kamusal alanın algoritmik bir hal alması ile birlikte ortaya çıkan “veri vatandaşlığı” ile bireyin daha etkin bir konuma eriştiği aşıkardır. Konu sadece bir etkileşim meselesi olmanın ötesinde tarafların (birey, piyasa ve devlet) memnuniyet katsayısı olarak belirlenmektedir. Sorunlu olan taraf etkileşim süreci ile daha uyumlu hale gelmekte ve bu durum ise dijital gelişimi bir kötülük kaynağı (veya şeytan) olarak görmek yerine, zaman ile sorunların çözüldüğü bir platforma dönüşmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Son söz olarak Weber’e müracaat edersek; Weber (2015), her türlü değişim ve dönüşümün kötülük şeklinde tanımlanmasını ve bu kötülüğün baş aktörü olarak görülen “şeytan” kavramını şöyle kullanmaktadır: “Şeytan gerçekten yaşlıdır. Bu ifadeyle ne yıllar, ne de yaş kastedilmektedir. Bu tanımlamanın anlamı daha farklıdır. Öyleyse o şeytanı anlamak için yaşlan, bilge ol!”

3. SONUÇ

Teknolojik gelişmelerin birey-devlet ilişkisi bağlamında sosyo-ekonomik analizi daha çok piyasa eleştirisi olarak ele alınmıştır. Devletin “piyasa tarafından” üretilen, keşfedilen ve bireylerin kullanımına sunulan teknolojik imkânları kamusal alanda kullanmasına ciddi anlamda tepki veren çalışmaların yaygınlaşması ile beraber piyasa eleştirisi, devleti de kapsayacak şekilde yapılmaktadır. Gelişmiş demokrasiler için bu durum devlet ile ilgili bir durum olmayıp daha çok “hükümet” etme tarafına yönelik bir eleştiri ve/veya tercih değişikliği olarak görülmektedir. Nitekim gelişmiş demokrasilerde bireyler, hükümetlerin düşmesi veya yeniden seçim süreçleri başladığında herhangi bir hak kaybı yaşamamaktadırlar. Ancak

³² KDV'nin uygulanmasının hem refah devleti hem de bireysel refahın artmasına olumlu katkısı bakımından OECD mensubu 29 ülkenin verilerine göre yapılan analiz hakkında bk. Borchering vd. (2013).

gelişmekte olan ülkelerde durum daha farklı bir hal almakta ve hükümet değiştirme sürecinin “refah kaybı” veya “var olanı koruyamama” gibi endişeler içerdiği anlayışı hâkim olmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde en önemli sorun, veri vatandaşı anlayışının halen bireyler tarafından vatandaş hakkı olarak kabul edilememesinde yatmaktadır.

Algoritmik tabanlı devlet oluşumu, siyaset alanının keyfiliğini esaslı bir şekilde sınırlandırırken proaktif vatandaşın önerilerinin dikkate alınmasını sağlamaktadır. Bu durum öncelikle yerel yönetimler için söz konusu olsa da merkezi hükümetin kapsamının “veri” kaynaklı olarak oluşması ile kamusal alanın geneline teşmil bir hal almaktadır. Veri vatandaşlığının kamusal alanın harcama tarafına daha dinamik bir şekilde eklenildiği bir algoritmik devlet yapısı, etkinlik ve verimlilik sürecinin tüm muhatapsal tarafların onayını içermiş olacaktır. Muhatapsal tarafların uzlaşısı ise memnuniyet katsayısının artması ile refah sürecinin daha hissedilebilir olmasını sağlayacaktır. Tabi bu durum dijital imkânların sonucunda oluşturulan dijital refah devleti eliyle mümkündür.

Fiyat kavramının günümüzde her alanı kapsayacak şekilde yaygınlaşması, fiyatın kabul veya ret edilmesinden daha önemlisinin alternatiflerin aranması olarak görülmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla fiyat kavramı ödeyiciler tarafından tartışsa bile ödeyicilerin piyasadan uygun olanı tedarik etme süreci ile sonuçlanmaktadır. İktisadi faaliyet sıfır toplamı bir süreç değildir. Fiyat, maliyet ve kâr bileşiminden oluşmasına rağmen fiyatın ödeyicisi sadece bu iki bileşenin bedelini değil, aynı zamanda tüketici olarak kendi faydasını da elde etmektedir. Fayda ile fiyat arasındaki ilişki her iki muhatapsal tarafa katkı sağlamaktadır. Aynı durum kamusal hizmetlerin bedelinin de veri vatandaşının davranışı ile çözümlenmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü fiyat bir etiket göstergesi olsa da ödeyicisi açısından fayda/yarar ilkesi kapsamında değerlendirilmektedir. Elbette ki gelir seviyesi ile ilgili durumun dikkate alınması gerekir. Ancak kamusal hizmetlerin bedeli klasik vergi iskeleti kapsamında “yarar ilkesi”ni ödeyicisinin fiyat/performans değerlendirmesine tabi tutacağını da benimseyecek tadil sürecini zorunlu kılmaktadır.

Bu açıdan veri ve vergi kavramları, vatandaşlık anlayışının dijital imkânların gelişmesinin bir sonucu olmaktadır. En önemlisi de proaktif vatandaşdır. Kamu yönetimi bu gelişmelerin farkındalığını piyasa dinamizminin ulaştığı gelişmeleri gözlemleyerek benimsenmesinin baskısı altında, değişime direnmeyip her türlü değişimi yapmak zorunda olduğunun bilincinde olmak zorundadır. İktisat literatürünün bileşkesinde “kamu yönetimi ve maliye” disiplinlerinin desteği ile

yeni araştırma ve inceleme alanı olarak “algoritmik devlet” anlayışının esaslı çalışmalar ile ülkemiz pratiğine yansıtılması gerekmektedir.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Abdulkadir (2024). “Kutadgu Bilig’de Yönetim Düşüncesi: Kamu Değeri Yaklaşımı Merkezli Bir İnceleme”, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(29), 334-353. <https://doi.org/10.36543/kauibfd.2024.013>.

Alp, Salih ve Karakaş Adem (2007). “Asimetrik Bilgi Teorisi Karşısında Hayek’in Ekonomik Yaklaşımları: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Liberal Düşünce Dergisi (51-52), 215-230.

Baack, Stefan (2018). “Civic Tech at mySociety: How the Imagined Affordances of Data Shape Data Activism”, Krisis Journal, (1) Data Activism Special Issue, 44-56. www.krisis.eu.

Berry, David M. (2019). “Against infrasomatization towards a critical theory of algorithms”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc., New York: Routledge.

Bigo, Didier (2019). “Data politics: worlds, subjects, rights”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge studies in international political sociology, New York: Routledge.

Bonina, Carla M. and Cordella, Antonio (2009). “Public Sector Reforms and the Notion of 'Public Value': Implications for eGovernment Deployment”, Association for Information Systems AIS Electronic Library (AISeL) (15). <http://aisel.aisnet.org/amcis2009/15>.

Borcherding, Thomas E; Lee, Dongwon and Dongil Kim (2013). “Tax structure and government spending: does the value-added tax increase the size of government?”, National Tax Journal (66)3, 541-570.

<https://doi.org/10.17310/ntj.2013.3.02>.

Cangöz, M. Coşkun; Emek, Uğur ve Karaca, Nurhan U. (2021). Türkiye’de Kamu-Özel İşbirliği Uygulaması: Etkin Risk Paylaşımına Yönelik bir Model Önerisi, Ankara: TEPAV Elektronik Yayınları No:1.

Carmi, E.; Yates, S. J.; Lockley, E. and Pawluczuk, A. (2020). “Data citizenship: rethinking data literacy in the age of disinformation, misinformation, and malinformation”, Internet Policy Review, 9(2). <https://doi.org/10.14763/2020.2.1481>.

Coase, R. H. (1976). “Adam Smith’s View of Man”, The Journal of Law & Economics, 19(3), 529-546.

Cobbe, Jennifer (2018). Big Data, Surveillance, and the Digital Citizen, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy School of Law, Queen’s University Belfast.

Couldry, Nick and Ulises A. Mejias (2019). The Costs of Connection: How Data is Colonizing Human Life and Appropriating it for Capitalism, California, USA: Stanford University Press, Stanford.

Çağlar, Sibel (2021). “Algoritmaların Kökeni ve Günlük Hayatta Algoritma Örnekleri”, <https://www.matematiksel.org>.

Çakmak, Orhan (2024). “Terakki, Cedit ve Milliyetçilik: Ziya Gökalp (Milliyetçiliğin İktisadi Refah Anlayışının Zihniyet Analizi)”. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Ölümünün 100. Yıl Dönümünde Ziya Gökalp’ı Yeniden Anlamak), 182-206. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1433029>.

Çakmak, Orhan (2025). “Türkiye’de İktisadi Hürriyetçiler: Yayılma Kanalı Ve Taşıyıcılar”. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 43/1, 1-21. <https://doi.org/10.17065/huniibf.1487401>.

Denmark Agency for Digitisation (DDK 2016). A Stronger And More Secure Digital Denmark: The Digital Strategy 2016-2020, Danish Ministry of Finance, Local Government Denmark and Danish Regions. www.fm.dk.

Day, M. James and Skulsuthavong, Merisa (2021), “Newton’s Socio-technical Cradle? Web Science, the Weaponisation of Social Media, Hashtag Activism and Thailand’s Postcolonial Pendulum”, JOMEK Journal (16), 100-129. <https://doi.org/10.18573/jomec.207>.

Deibert, Ronald J. and Pauly, Louis W. (2019). “Mutual Entanglement and Complex Sovereignty in Cyberspace”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc., New York: Routledge.

Delong, J. and Magin, Konstantin. (2006). “A Short Note on the Size of the Dot-Com Bubble”, National Bureau of Economic Research, Inc, NBER Working Papers-12001. <http://www.nber.org/papers/w12011>.

Dencik, Lina (2018). “Surveillance Realism and the Politics of Imagination: Is There No Alternative?”, Krisis Journal, (1) Data Activism Special Issue, 31-43. www.krisis.eu.

Dencik, Lina and Kaun, Anne (2020). “Datafication and the Welfare State”, Global Perspectives (1)1, 129-132. <https://doi.org/10.1525/gp.2020.12912>.

Engin, Zeynep and Treleaven, Philip (2019). “Algorithmic Government: Automating Public Services and Supporting Civil Servants in using Data Science Technologies”, The Computer Journal, (62)3, 448–460.

Ehrhart, Hélène (2013). Elections and the Structure of Taxation In Developing Countries, Banque de France Document De Travail No: 419. www.banque-france.fr.

European Commission (EU 2018). Automated decision-making on the basis of personal data that has been transferred from the EU to companies certified under the EU-U.S. Privacy Shield, Fact-finding and assessment of safeguards provided by U.S. law, Final Report, <https://ec.europa.eu>.

Gabrys, Jennifer (2019). “Data Citizens How to reinvent rights”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc, New York: Routledge.

Gantchev, Valery (2019). “Data Protection in the Age of Welfare Conditionality: Respect for Basic Rights or a Race to the Bottom?”, European Journal of Social Security, 21(1), 3–22. <https://doi.org/10.1177/1388262719838109>.

Goldman Sachs (2020). The Future, Now: Integrating Sustainability with Purpose across Our Business, Sustainability Report.

Gray, Jonathan (2018). “Three Aspects of Data Worlds”, Krisis Journal, (1) Data Activism Special Issue, 4-17. www.krisis.eu.

Guild, Elspeth (2019). “Data Rights Claiming privacy rights through international institutions”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc. New York: Routledge.

Gutiérrez, Miren (2018). “Data activism in Light of the Public Sphere”, Krisis Journal, (1) Data Activism Special Issue, 57-71. www.krisis.eu.

Holcombe, Randall G. (1998). “Tax Policy From A Public Choice Perspective”, National Tax Journal 51(2), 359-371.

Kabaklarlı, Esra (2020). “Yapay Zekânın İstihdama Etkisi: Sürdürülebilir Gelecek”, (Ed. Özgür B. Soylu ve Fabrício P. Piurcosky), International Symposium on Economic Thought (ISET) “Theory, History, Sociology, Philosophy, Methodology, Policy” Proceedings Book içinde (297-305), The Research Platform on Economic Thought (RePEcT).

Karippacheril, Tina George, Soonhee Kim, Robert P. Beschel Jr., and Changyong Choi (Eds). (2016). Bringing Government into the 21st Century: The Korean Digital Governance Experience. Directions in Development, Washington DC: World Bank.

<https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0881-4>.

Kennedy, Helen (2018). “Living with Data: Aligning Data Studies and Data Activism Through a Focus on Everyday Experiences of Datafication”, Krisis Journal, (1) Data Activism Special Issue, 18-30. www.krisis.eu.

Kılıç, A. Leyla (2024). “Dünden Bugüne Defteroloji: Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Tahrir Defteri Çalışmalarında Metodolojik Arayışlar”, Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (22), 38-79.

Larsson, Anthony and Teigland, Robin (2020). “An Introduction to digital welfare – A way forward?”, “Conclusion: Digital welfare -now and forever”, (Ed. A. Larsson and R. Teigland), Digital Transformation and Public Services: Societal impacts in Sweden and Beyond inc.), New York: Routledge.

Lyon, David (2019). “Surveillance Capitalism, Surveillance Culture and Data Politics”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc., New York: Routledge.

Marciano, Alain (2020). “How Wicksell became important for Buchanan: a historical account of a (relatively) slow epiphany”, *Journal of Public Finance and Public Choice* 35(2),181–203. <https://doi.org/10.1332/251569119X15709869180845>.

National Infrastructure Commission (2017). Data for the Public Good, Policy Report, UK. www.nic.org.uk.

Isin, Engin and Ruppert Evelyn (2019). “Data’s Empire Postcolonial Data Politics”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc, New York: Routledge.

Isin, Engin and Ruppert Evelyn (2020). Being Digital Citizens, Second Edition, London-New York: Rowman & Littlefield International.

OECD (2016). Digital Government Strategies for Transforming Public Services in the Welfare Areas, OECD Comparative Study.

Peacock, Mark S. (2020). “Amartya Sen and Rational Choice: The Concept of Commitment”, Routledge INEM Advances in Economic Methodology, London-New York: Routledge Taylor & Francis.

Petropoulos, G. Marcus, J. Scott Moës, N. Bergamini, Enrico (2019). Digitalisation and European Welfare States, (Eds. S. Gardner) Bruegel Blueprint Series Volume 30, Brussels, Belgium. www.bruegel.org.

Profeta, Paola (2003). Public Finance And Political Economics in Tax Design and Reforms, Dipartimento di Economia Pubblica e Territoriale Università di Pavia, XV Conferenza SIEP Pavia, Università. www.siepweb.it/siep/wp-content/uploads/2021/10/252.pdf.

Stiglitz, J. (1987) “Pareto Efficient and Optimal Taxation and the New Welfare Economics”, *Handbook of Public Economics*, (II), North-Holland.

UK Government Digital Service (2016). Government Transformation Strategy. www.assets.publishing.service.gov.uk/media/5a75674f40f0b6360e473d91.

Tréguer, Félix (2019) “Seeing Like Big Tech Security assemblages, technology, and the future of state bureaucracy”, (Ed. D. Bigo, E. Isin and E. Ruppert), Routledge Studies in International Political Sociology, Data politics: worlds, subjects, rights inc., New York: Routledge.

Tüfekçi, Zeynep (2014). “Engineering the Public: Big Data, Surveillance, and Computational Politics”, First Monday 19(7).
<http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/4901/4097>.

Veale, Michael (2018). Data Management and Use: Case Studies of Technologies and Governance, Produced for the British Academy and the Royal Society, www.thebritishacademy.ac.uk/documents/1886. <https://doi.org/10.31235/osf.io/rwgs9>.

Velden, Lonneke and Milan, Stefania (2018). “Reversing Data Politics: An Introduction to the Special Issue”, Krisis Journal, (1) Data Activism Special Issue, 1-3. www.krisis.eu.

Wagner, E. Richard (1998). “Taxation and the Price of Civilization: An Essay on Federal Tax Reform”. National Legal Center for the Public Interest, Washington DC.

Weber, Max (2010). Şehir, Modern Kentin Oluşumu (Çev. Musa Ceylan), 10. Baskı, İstanbul: Yarın Yayınları.

Weber, Max (2015). “Politics as Vocation”, Weber’s Rationalism and Modern Society inc. (Eds. T. Waters and D. Waters), New York: Palgrave Macmillan, 129-198. https://doi.org/10.1057/9781137365866_7.

Winer, Stanley L. (2019). “The Political Economy of Taxation: Power, Structure, Redistribution” (Eds. R. D. Congleton, B. Grofman, and S. Voigt), The Oxford Handbook of Public Choice, Volume 2, Oxford Handbooks, online Oxford Academic, 455–498.

<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190469771.013.22>.

World Bank (WB 2020). The Long Shadow of Informality: Challenges and Policies, (Ed. F. Ohnsorge and S. Yu).

www.openknowledge.worldbank.org.

www.caselaw.findlaw.com/court/us-supreme-court/376/254.html.

www.casetext.com/case/rubylee-davis-et-al-v-george-w-romney-individually-and-in-his-capacity-as-secretary-of-housing-and-urban-development-et-al.

www.chartercitiesinstitute.org.

www.gdpr.eu.